

Wojciech Przybyszewski

RYSUNKI I RYCINY ZE ZBIORÓW ALEKSANDRA WOJCIECHA FUSIECKIEGO (1805-1862) W KOLEKCJI WILANOWSKIEJ

Rozszyfrowanie nazwiska oraz imion, ukrywającego się pod pseudonimem *Aleksander z Jurgan*, kolekcjonera rycin i rysunków związanych z wilanowską kolekcją Potockich (obecnie w zbiorach Biblioteki Narodowej), którym okazał się Aleksander Wojciech Fusiecki (1805-1862), uczestnik powstań narodowych, działacz konspiracyjny, księgarz, wydawca i kolekcjoner – to spełnienie dawno formułowanych oczekiwań. Jednakże pierwsza informacja o tym zbieraczu – z konieczności znacznie skrócona i zredagowana zgodnie z wymogami popularnonaukowego miesięcznika, w którym została opublikowana¹ – nie mogła zawierać ani bardziej szczegółowych danych na temat zebranych dotąd materiałów, ani też wszystkich postulatów badawczych odnoszących się do działalności A.W. Fusieckiego, jako kolekcjonera rysunków i rycin, które w połowie XIX w. zasiliły wilanowskie zbiory Augusta i Aleksandry (Aleksandryny) Potockich. W tej sytuacji celowe wydaje się zebranie tych danych w jednym miejscu oraz przypomnienie najważniejszych elementów wyводу prowadzącego do rozwiązania zagadki tajemniczego *Aleksandra z Jurgan*.

Punktem wyjścia w tych dociekaniach było bliższe przyjrzenie się zespołowi trzydziestu czterech luźnych rysunków z kolekcji wilanowskiej, ozna-

czonych na odwrocie niewielką (15 mm wysokości i 27 mm szerokości), czarną pieczętką własnościową z napisem: *ZE / ZBIORU RYCIN / Aleksandra / z / Jurgan* (il. 1)². Wszystkie te prace wymienia w swoim pionierskim opracowaniu *Rysunki z wilanowskiej kolekcji Potockich w zbiorach Biblioteki Narodowej* Krystyna Gutowska-Dudek³, a są to tak znakomite dzieła, jak Michała Stachowicza „Wjazd na Wawel biskupa Kajetana Sołtyka w 1759 roku” (il. 2), „Wzięcie do niewoli Tadeusza Kościuszki pod Maciejowicami 10 października 1794 roku” i „Grabież Biblioteki Jagiellońskiej przez Szwedów w 1657 roku”, Franciszka Smuglewicza „Sejm w Wiślicy” (il. 3), dwie prace Jana Nepomucena Głowackiego: „Widok zamku Rabsztyn” i „Widok zamku Pieskowa Skała” (il. 4), a poza tym 28 rysunków innych autorów, działających pod koniec XVIII i w pierwszej połowie XIX w. W tej ostatniej grupie – już bardziej zróżnicowanej pod względem wartości artystycznych – znajdują się widoki miast, obiektów architektonicznych (murów obronnych, kościołów, zamków, pałaców oraz architektury ogrodowej), nagrobki znanych osób, dwa portrety, a także dwie prace o temacie alegorycznym i jedna ze sceną rodzajową.

Do tego zespołu doliczyć należy jeszcze jeden, zaginiony i nie zinwentaryzowany, rysunek z kolekcji wilanow-

skiej (odkryty, jak napisała autorka katalogu, podczas porządkowania zbiorów Zakładu Zbiorów Ikonograficznych, po remoncie pomieszczeń), o którym informacja dotarła do piszącej w trakcie drugiej korekty opracowania. W pośpiesznie wykonanym opisie pracy, zamieszczonym w ostatnim tomie wydawnictwa, w krótkim rozdziale zatytułowanym *Uzupełnienia i sprostowania oraz ważniejsze błędy dostrzeżone w druku*⁴, zabrakło dopisku, że także na odwrocie tego rysunku odcisnięta została pieczęć własnościowa Aleksandra z Jurgan. Praca (rysunek projektowy?) przedstawia widok pałacu w Przeworsku od południowej strony i jest trzydziestym piątym zidentyfikowanym rysunkiem z kolekcji wilanowskiej ostemplowanym wskazaną pieczęcią.

Wszystkie te rysunki, poza ściśle określonym czasem powstania: po 1794 – przed 1849, charakteryzuje co prawda stosunkowo duże zróżnicowanie tematyki, ale ogólnie można je określić jako prace o tematyce polskiej o odniesieniach historycznych i patriotycznych. Warto też zwrócić uwagę na fakt, że autorami prac są artyści polscy lub z Polską związani. Całość zbioru pod względem zawartości tematycznej oraz oczekiwań estetycznych, sformułowanych przez jego twórcę i właściciela, przypomina więc (choć w odpowiedniej proporcji do możliwości finansowych zbieracza) tak wspaniałe kolekcje z epoki, jak chociażby słynna puławska kolekcja Czartoryskich w jej wczesnej fazie tworzenia. Jak bowiem czytamy w jednym z niedawno opublikowanych opracowań, [...] *Puławskie kolekcjonerstwo rysunku i grafiki miało charakter przede wszystkim ikonograficzny. Zbierano portrety, sceny historyczne, widoki, ze szczególnym uwzględnieniem tematyki narodowej – czyli polonika. Obok tego dążono do kompletowania oeuvre artystycznego*

*wybitnych grafików. Oba kierunki rozwoju były kontynuowane także w Paryżu [gdzie dla bezpieczeństwa przeniesiono kolekcję w 1849 r. – WP]. Jednak stopniowo zmienił się stosunek do zbiorów graficznych, które w Puławach postrzegano jako ilustracje do pamiątek lub które same w sobie były pamiątkami po ważnych osobach czy wydarzeniach. Stanowiły swoiste nośniki pamięci, których wartość artystyczna, aczkolwiek często wysoka, była jednak sprawą drugorzędną. Z czasem aspekt artystyczny zbiorów nabierał coraz większego znaczenia*⁵.

Wydaje się, że Aleksander z Jurgan nie doczekał się podobnej ewolucji zbioru. Zebrane przez niego rysunki i ryciny są jednak na tyle interesujące, że warto byłoby bliżej poznać ich właściciela. Dlaczego ukrywał się pod pseudonimem? Kim był? Gdzie przechowywał swoją kolekcję? W jakim celu ją stworzył i dlaczego odsprzedał ją (prawdopodobnie około 1850 r., jak ustaliła to K. Gutowska-Dudek) właścicielom Wilanowa?

Najłatwiej, jak się zdaje, odpowiedzieć na pytanie, dlaczego ukrywał się pod pseudonimem. Pomocą może zaś służyć objaśnienie spisane ręką Ambrożego Grabowskiego na odwrocie niezwiązanego z kolekcją wilanowską podwójnego rysunku Michała Stachowicza „Rynek Główny, widok z wylotu ul. Brackiej” i „Sprowadzenie do Krakowa dnia 4 kwietnia 1794 r. armat zdobytych w bitwie pod Raławicami”, ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie. Ten znany krakowski historyk, księgarz, wydawca i kolekcjoner na tyle dobrze poznał współczesnych mu artystów i warunki życia w Galicji w pierwszej połowie XIX w., że bez wahania uzasadnił autorstwo pozbawionej sygnatury pracy, pisząc: [...] *Acz nie są podpisane imieniem malarza Stachowicza, są przecież niezawodnie jego ręki. Nie podpisał się zaś, bo ie malował za panowania Austryack[ie-*

go] w Krakowie, – Rząd ten nie lubił aby Polacy przypominali sobie że mieli własną Ojczyznę⁶. Być może podobne powody skłoniły do zachowania anonimowości także kolekcjonera poloników *Aleksandra z Jurgan*? Być może jemu także przyszło żyć i działać w podobnych warunkach społeczno-politycznych w Galicji, a może nawet w samym Krakowie?

Wszystkie te przypuszczenia okazały się słuszne, przy czym klucz do rozwiązania zagadki pseudonimu ukryty był w biogramie krakowskiego księgarza, wydawcy i kolekcjonera – *Aleksandra Wojciecha Fusieckiego*, opublikowanym w *Słowniku pracowników książki polskiej* przez Gustawa Schmagera, nieżyjącego już wieloletniego pracownika Biblioteki Jagiellońskiej, zasłużonego badacza historii polskiego księgarstwa i kolekcjonera ekslibrisów⁷. Wśród wymienionych w biogramie rękopisów Fusieckiego (obecnie w zbiorach tejże biblioteki) znalazł się bowiem i *Spis Wizerunków (Portretów) znajdujących się w zbiorze moim początkowym [...] bo od 1832 do 1839 r. zbieranych w Krakowie*, podpisany pseudonimem *Aleksander z Jurgan* (il. 5-6)⁸ – BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 103-110.

Wstępna kwerenda w Dziale Rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej zapiśków, korespondencji i dokumentów po Aleksandrze Wojciechu Fusieckim – dokonana pod kątem działalności kolekcjonerskiej i handlowej w zakresie kupna, sprzedaży i wymiany rycin, rysunków, a także innych dzieł sztuki i wyrobów rzemiosła artystycznego – ujawniła kolejne dwa rękopiśmienne źródła sygnowane przez zbieracza pseudonimem *Aleksander z Jurgan*⁹ i wniosła kilka nowych o nim informacji (o A.W. Fusieckim, poza wspomnianym wyżej G. Schmagerem, pisali Marian Tyrowicz w *Polskim Słowniku Biograficznym*¹⁰, Ar-

tur Pilak w „Księgarzu”¹¹ i Józef Stąsiek w „Bibliotekoznawstwie”¹²).

Wiadomo, że Aleksander Wojciech Fusiecki urodził się w 1805 r. we wsi Kamień w Wielkopolsce. Pochodził zapewne z drobnej szlachty wielkopolskiej. Wychowany patriotycznie – brał udział w powstaniu listopadowym w randze podporucznika w 4 pułku piechoty. Po upadku powstania przedarł się z rejonu walk w Królestwie Kongresowym do Prus, a następnie do Krakowa, gdzie nawiązał liczne kontakty z księgarzami (m.in. Józefem Czechem, Danielem Edwardem Friedleinem i Ambrożym Grabowskim), a także właścicielami bibliotek i kolekcjonerami w Krakowie (m.in. Maksymilianem Bartynowskim, Franciszkiem Grünbaumem i Teofilem Żebrowskim). Od 1832 r., przygotowując się do otwarcia w Krakowie własnej księgarni i antykwariatu oraz planując uruchomienie związanej z nimi wypożyczalni książek i czasopism, odbywał podróże w interesach po Galicji oraz odwiedzał wydawców, antykwariuszy i ziemian we Lwowie, Lesznie, Poznaniu i okolicach. Z wojaży tych zwoził do Krakowa książki, mapy, obrazy, ryciny, rysunki i numizmaty. Przez cały czas zbierał też informacje o zasobach znanych polskich bibliotek (m.in. biblioteki poryckiej Tadeusza Czackiego, dzikowskiej Tarnowskich, medycznej Józefa Gwalberta Pawlikowskiego, poturzyckiej Józefa Kalasantego Dzieduszyckiego), a z niektórymi z nich utrzymywał stosunki wymienne oraz handlowe¹³. Szerzej współpracował z bibliotekami: oleszycką, a następnie kórnicką Tytusa Adama Działyńskiego. Pośrednikiem w tych kontaktach był zatrudniony tam rysownik, sztycharz i bibliotekarz Kajetan Wincenty Kielisiński (1808-1849), którego Fusiecki znał jeszcze z pobytu artysty w Krakowie w latach 1832-1834,

i z którym utrzymywał przyjacielskie stosunki, o czym świadczą m.in. zachowane w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej 32 listy Kielisińskiego do Fusieckiego z lat 1838-1844¹⁴.

W jednym z tych listów Kielisiński – mając na uwadze zamówiony u niego przez zbieracza ekslibris – tłumaczy się dużym nawalem obowiązków i prosi o wybaczenie, że obiecanej pracy jeszcze nie wykonał: [...] *Także mi darujcie, że obiecanej Wam etykiety dotąd nie macie (Oleszyce, 20 lipca 1839 r.)*¹⁵. Jednak już niespełna trzy miesiące później małe graficzne dziełko, wykonane w technice akwaforty (il. 7), było gotowe i w postaci matrycy bezpiecznie trafiło do zamawiającego: [...] *Posyłam p. Muczkowskiemu¹⁶ blachy, i dla Was też posyłam blaszkę do książek, przyjmicie ją tymczasowo, bo chce Wam wygotować później co lepszego. Proście też p. Teofila¹⁷ aby to co posyłam odbił i mnie dobrych exemplarzy i czystych przysliście najmniej po 3 Exemplarze – bardzo Was o to proszę (Oleszyce, 15 października 1839 r.)*¹⁸.

Po długich staraniach, 9 marca 1841 r. w lokalu przy Rynku Głównym pod numerem 15 Aleksander Wojciech Fusiecki otworzył wreszcie swój wymarzony skład księgarski, a w jakiś czas potem także wypożyczalnię książek i czasopism¹⁹. Ponadto, uzyskawszy już konsens na księgarnię, podjął działalność wydawniczą. Nie usatysfakcjonowany jej efektami (było to raptem kilka książek z dziedziny medycyny, chemii, inżynierii i humanistyki oraz litografie przedstawiające zabytki Krakowa), pragnął ją znacznie rozszerzyć. W liście, datowanym 8 września 1841 r. w Krakowie, pisał do Józefa Ignacego Kraszewskiego: *Z początkiem b.r. utworzywszy Księgarnię nową w Krakowie, postanowiłem równocześnie, na korzyść piśmiennictwa naszego, rękopisma ważniejsze drukiem ogłaszać, z któ-*

rych już kilka, nakładem moim, wyszło na widok publiczny. Potrzebne materyały do tego celu, nie zawsze w ciasnym obrębie naszej krainy zebrać się dadzą, z tego powodu po nowe zapasy piśmienne do odleglejszych literatów udać się jestem zmuszony. Po czym wyjawiał swoje (niestety, niespełnione) oczekiwania: [...] czyliby nie mogły i prasy Krakowskie jaką częścią prac Jego [adresata listu – WP] przysłużyć się powszechności²⁰.

Po otwarciu składu w miejscowej prasie występował A.W. Fusiecki nie tylko jako księgarz i wydawca, ale także jako komissant *Agenty Pilotego i Lechle, Dyrektorów Królewskich Galeryi Obrazów w Münnch* z ofertą sprzedaży najznakomitszych dzieł mistrzowskich wszystkich szkół malarskich z galerii w Münnch i Schleissheim, w obrazach litografowanych, w uporządkowanych wielkich poszytach²¹. Nadto – zgodnie z ówczesnym zwyczajem – wystawiał w swojej księgarni obrazy początkujących artystów. We wrześniu 1841 r. (tylko przez trzy dni!) widziano tam np. prace Władysława Konstantego Majeranowskiego (1817-1864): pomniejszoną wersję jego debiutanckiego obrazu przedstawiającego „Piasta” oraz kopię „Magdaleny” Antona Raphaela Mengsa z galerii drezdeńskiej²².

Podstawową działalnością Fusieckiego było jednak prowadzenie księgarni, wypożyczalni książek i czasopism oraz antykwariatu, w którym poza dawnymi książkami i inkunabulami znajdowały się także rysunki, ryciny, obrazy, medale i monety, a nawet wyroby rzemiosła artystycznego i inne przedmioty zaliczane przez właściciela do osobnego działu „Starożytności”. W jednym z litografowanych katalogów ofertowych A.W. Fusieckiego z lat czterdziestych XIX w., wśród „Obrazów i Rycin”, można znaleźć np. „Portret Michała Jerzego Poniatowskiego, arcybiskupa gnieźnieńskiego i prymasa”, malowany

przez A[ntoniego] Brygierskiego († 1791) farbami olejnymi²³ oraz (z adnotacją sprzedane) „Michał Jerzy Poniatowski arcyb[iskup] gnieźnień[ski]”. Popiersie malowane tuszem przez Michała Stachowicza 1818 in fol[io]²⁴. Do kupienia były ponadto, ujęte w tym samym dziale, obrazy Marcellego Bacciarellego: „Stanisław August z klepsydrą”, olejny maty oraz tegoż olejne projekta do obrazów historycznych, i tak: 1. „Kazimierz W[ielki] nadający prawa”, 2. „Władysław Jagiełło ustanawiający akademię krakowską”, 3. „Unia Litwy z Polską za Zyg[munta] Augusta”, 4. „Traktat Chocimski”²⁵. Te ostatnie, być może, tożsame z jednym z dwóch zespołów obrazów (z określeniem proveniencji ze zbiorów Działyńskich) znajdujących się obecnie w zbiorach Biblioteki Kórnickiej PAN, uznawanych przez Alinę Chyczewską, autorkę katalogów wystawy monograficznej poświęconej temu malarzowi, za kopie szkiców do słynnych obrazów historycznych wykonanych przez Bacciarellego do Sali Rycerskiej w Zamku Królewskim w Warszawie²⁶. Wskazuje na to zbieżność tytułów szkiców wymienionych w katalogu Fusieckiego z tytułami obrazów przechowywanych w tej bibliotece, jednakże z wyraźnym wskazaniem na zespół kopii obrazów mniej liczny, słabszy pod względem artystycznym, datowany ok. poł. XIX w., zakupiony przez Działyńskich w 1872 r. od Ignacego Polkowskiego – *Kopie (zmienione) obrazów historycznych w Bibliotece Kórnickiej, nr inw. 3452-3454: KAZIMIERZ W., papier naklejony na płótno, 65,5 x 50,2; NADANIE PRZYWILEJÓW AKADEMII KRAKOWSKIEJ, olej, płótno, 64,5 x 50,3; UNIA LUBELSKA, olej, płótno, 64,5 x 50,6*²⁷; do kompletu brakuje zatem tylko obrazu „Traktat Chocimski”, który po prostu mógł zaginąć. Z całą natomiast pewnością ze zbiorów A.W. Fusieckiego do Biblioteki Kórnickiej przeszedł Kalen-

darzyk amerykański Beniamina Franklina na rok 1794 przystosowany (Warszawa 1794), a być może także inne kalendarze omówione przez Kamilę Kłodzińską w *Katalogu kalendarzy od XVI do XVIII w. w zbiorach Biblioteki Kórnickiej*²⁸.

Ale bodaj największą ciekawostką kolekcjonerską w tym katalogu jest zażytkowy instrument naukowy opisany jako *Busola i kompas słoneczny z stoniowej kości wykonana przez Jana Droschel w Norymberdze r. 1584 (był własnością Jana Brosciusa, matematyka polskiego z r. 1626*²⁹. Okazuje się, że instrument ten szczęśliwie przetrwał do naszych czasów i znajduje się obecnie w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Maius w Krakowie³⁰. Wiadomo, że wcześniej był przechowywany w Bibliotece Jagiellońskiej, ale musiał się tam dostać za sprawą Fusieckiego, a nie, jak to się obecnie przyjmuje, bezpośrednio z zapisu Jana Brożka, słynnego matematyka, kartografa i astronoma, profesora Akademii Krakowskiej³¹.

W pracy księgarza i antykwariusza Fusiecki wykazywał się sporą wiedzą oraz starannością w zdobywaniu potrzebnych mu informacji. W sporządzanych przez siebie materiałach i notatkach, tam, gdzie nie znał odpowiedzi – zawsze pozostawiał puste miejsce do uzupełnienia, a w osobistym notatniku zapisywał nasuwające się na bieżąco pytania. W 1848 r. zastanawiał się³²: *Kiedy umarł Gutowski Wojciech, malarz Krak[owski]*³³?, *Która kamienica była własnością Malarza Molitora*³⁴ przy Ulicy Sławkowskiej?, *Jak Wrońskiemu*³⁵ na jmie?, *Kiedy został nauczycielem w Technice*³⁶?, *Czy był za granicą – i opis jego robót, Jak Rogowskiemu*³⁷ *Malarz[owi] na jmie?*³⁸, a w roku następnym³⁹ *Co zrobił Eliasza Wojciech*⁴⁰ z kartkami *Bibliograficznymi Świdzińskiego*. Intrygowało go także⁴¹ *Pod którym nauczycielem kształcił się w malarstwie Rybiński Felix*⁴²

i gdzie obecnie znajduje się? oraz *Kiedy umarł malarz Zieliński*⁴³?. Nie zapominał o wierzytelnościach (*Michałek malarz*⁴⁴. *Winien oddać: 1. Portret ministra Brühl[a] miedzioryt, 2. Portret Ignacego Mieroszewskiego olejny*)⁴⁵ i o ponoszonych stratach (odnotowując m.in., że z powodu zgonu niejakiego Zawadzkiego, zegarmistrza, przepadło 60 złotych reńskich za sześć rycin z ramkami złotymi)⁴⁶. Do swoich stałych obowiązków zaliczał też sporządzanie spisów prywatnych księgozbiorów oraz kolekcji rysunków, rycin i numizmatów. Wreszcie (przed 1850 r.), opierając się na zdobytej już wiedzy i doświadczeniu, przygotowywał materiały do *Dykcjonarza Bibliograficznego* (niestety, nieukończonego)⁴⁷.

Jego kolekcja rycin (wraz z rysunkami), według Michała Federowskiego, liczyła blisko 5 000 sztuk⁴⁸. W informacji tej Federowski opierał się zapewne na zachowanych w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej zapiskach samego Fusieckiego, przygotowanych z myślą o *Dykcjonarzu Bibliograficznym*⁴⁹, ale, niestety, nie wiadomo, którego roku dotyczą podane tam dane liczbowe. Bez względu jednak na to – zakładając, że około 1841 r. w kolekcji rycin i rysunków A.W. Fusieckiego rzeczywiście było blisko 5 000 obiektów – należałoby do niej jeszcze dopisać wzięte *na rzecz własną w Komis do sprzedaży* (z ustalonym notarialnie dziesięcioprocentowym zyskiem) ryciny oraz mapy, w ilości 6 740 sztuk, będące własnością Ambrożego Grabowskiego. Fusiecki dysponował nimi od 20 lipca 1842 r. W sporządzonej zaś umowie⁵⁰ zobowiązał się *nie mieścić takowych tak w lokalu Księgarni, jako też w Książkach handlowych, tylko [...] na takowe nając osobny lokal, lub odstąpić z własnego terazniejszego pomieszczenia pokój jeden na powyższe zbiory*. Wartość przejętego księgozbioru oszacowano na 16 432 zł pol-

skich, kolekcji rycin i map na 5 060 zł⁵¹. Czy księgarz wywiązał się z warunków umowy – nie wiemy. Ale zapewne nie zrezygnował z nadarzającej się możliwości zakupu do własnych zbiorów przynajmniej najatrakcyjniejszej części kolekcji Grabowskiego. Przypuszczenie tym bardziej prawdopodobne, że w ten sposób można byłoby wytłumaczyć, dlaczego na niektórych rysunkach i rycinach z kolekcji wilanowskiej, ostemplowanych pieczęcią własnościową Aleksandra z Jurgan, znajdują się objaśnienia spisane ręką Ambrożego Grabowskiego.

Po czterech latach nierównej walki konkurencyjnej ze *starymi księgarzami Krakowa* nowicjusz Fusiecki zmuszony był do zrezygnowania z handlu. Użytkany konsens na otworzenie księgarni (prawdopodobnie wraz z częścią księgozbioru) odsprzedał w 1845 r. jednemu z konkurentów – Juliuszowi Wildtowi. Niewykluczone jednak (na co uwagę zwrócił już A. Pilak), że na decyzji tej zaważyło również jego zaangażowanie w nasilającą się w połowie lat czterdziestych XIX w. w Krakowie działalność konspiracyjną. W czasie rewolucji 1846 r. Fusiecki zajął się kolportowaniem tajnej literatury emigracyjnej. Aresztowany, opuścił więzienie dopiero w marcu 1848 r. na mocy cesarskiej amnestii.

Krakowska Wiosna Ludów nie przyniosła mu jednak dobrej passy w interesach, a rok następny okazał się jednym z najtrudniejszych w jego życiu. Popadając w coraz większe zadłużenie, zmuszony był do szybkiej rozprzedaży pozostałych zbiorów. Pomiedzy sierpniem i październikiem 1849 r., wyraźnie przybity niepowodzeniami, w tym także w życiu osobistym i rodzinnym, podjął kilka nagłych decyzji, mających zażegnać trudną sytuację finansową. Pod datą 28 sierpnia 1849 r. pozostawił w swoim pamiętniku notatkę przypomi-

nającą jednopunktowy zapis testamentowy: *Należy mi się do odebrania jako iuż zapłacone, a byłe dane w zastaw, od Starego Lewka Antykwariusza lub jego synów poręczycieli, a mianowicie jako moją własność: 1. Zagórskiego Numizmatykę – 2 tomy⁵², 2. Wolańskiego Starożytności – 2 tomy⁵³, 3. Chrzanowskiego Wyciągi – 1 tom⁵⁴. Na przypadek mojej śmierci odbiór takowych książek należeć będzie do Teofila Parwiego⁵⁵ jako jemu przezemnie odstąpionych [...]*⁵⁶. Na kolejnej zaś stronie, pod datą 9 października 1849 r., zapisał, że: *U Wielmożnego Jana Fiszera kupca Zastawiono medal za [złoty] R[eński] 30 oraz U Pizorna Franciszka zastawiono 2 talary polskie za [złoty] R[eński] 16*⁵⁷.

W tym samym 1849 r., w jednym z cytowanych tu spisów zanotował, że bibliotekę swoją *wyborową liczącą 3 764 tomów* odsprzedał (jak ustalił to G. Schmager – za pośrednictwem Jana Żegoty Paulego, bibliotekarza biblioteki Potockich w Krakowie)⁵⁸ za 12 000 złotych polskich do Krzeszowic hr. Adamowi Potockiemu (il. 8)⁵⁹. Ponadto pojedynczo pozbywał się też w tym czasie duplikatów⁶⁰.

Najprawdopodobniej także z 1849 r. (lub z roku poprzedniego?) pochodzi jeszcze jeden rękopiśmienny spis, odnoszący się tym razem wyłącznie do rysunków z kolekcji A.W. Fusieckiego: *Widoki – Krajobrazy – Rysunki ręczne*, który dla wygody będziemy tu nazywać „spisem Fusieckiego” (il. 9)⁶¹. Dokument ten obejmuje zaledwie 30 pozycji, ale niemal w połowie zgodne są one z wykazem rysunków w inwentarzu zatytułowanym: *Spis rycin i portretów, znajdujących się w skrzyni pod N° 1 [oraz] W skrzyni mniejszej pod N° 2*, sporządzonym (jak ustaliła to K. Gutowska-Dudek) prawdopodobnie około 1850 r. przez Piotra Kustowskiego, bibliotekarza Biblioteki Wilanowskiej, dla którego przyjmujemy

tu uproszczoną nazwę „spis Kustowskiego”⁶². Co więcej, informacje podane w odnalezionym spisie odpowiadają opisom rysunków z pieczętką własnościową Aleksandra z Jurgan, a to stanowi jeszcze jedno potwierdzenie, że do zbiorów wilanowskich zakupiono je około 1849 r. z kolekcji A.W. Fusieckiego. Nieco wcześniej, zapewne na krótko przed sprzedażą kolekcji do Wilanowa, trzy inne rysunki ze „spisu Fusieckiego” („Czorsztyn” Felicji Mniszek, „Nagrobek rodziny Mieroszewskich w kościele św. Piotra w Krakowie” Józefa Peszki i „Widok Kobylanki” Augusta Friedricha Reichela – wszystkie ostemplowane pieczętką własnościową Aleksandra z Jurgan) trafiły do biblioteki medycznej J. G. Pawlikowskiego (obecnie w zbiorach Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu)⁶³.

Dokładne skorelowanie pozostałych zapisów jest tylko kwestią czasu. Ale już teraz warto zastanowić się, czy wspomniany wyżej spis zawartości skrzyni większej pod N° 1 i mniejszej pod N° 2 nie jest po prostu spisem z natury nadesłanej z Krakowa, a zakupionej przez małżonków Augusta i Aleksandrę Potockich w feralnym dla A.W. Fusieckiego 1849 r. lub na początku roku następnego, sporej części zbiorów krakowskiego księgarza i kolekcjonera; w skrzyni pierwszej było łącznie 1 520 rycin i rysunków, 220 map i 9 obrazów, w większości olejnych; w skrzyni drugiej – 211 rysunków i 1 565 rycin; razem 3 525 dzieł sztuki (!). Do postawienia takiej hipotezy zachęca m.in. lektura pozostałych rękopisów po Fusieckim, zgromadzonych w Bibliotece Jagiellońskiej, a wśród nich listów K. W. Kielisińskiego. 10 grudnia 1838 r. Kielisiński pisał z Medyki⁶⁴: *P[awlikowski] nabył tu po [Jerzym] Głogowskim rysunki ówczesnych bram i baszt krakowskich; te chce wyrobić na blasze i będzie to 50 prze-*

szło rysunków, i chcę aby stanowiły iedno album, ładuyecie tam więc summy, bo to ia chcę puścić w handel⁶⁵. I rzeczywiście, artysta dziarsko zabrał się do pracy. W roku następnym rysunki wzorowane na akwarelach Głogowskiego były już gotowe. Na ich podstawie (już w Kórniku) Kielisiński wykonał też ryciny⁶⁶. Wydaje się niemal pewne, że złożona w liście propozycja sprzedaży akwarel Fusieckiemu została sfinalizowana, a namacalnym śladem tej transakcji jest 28 rysunków (tuszem, gwaszem i akwarelą), przedstawiających krakowskie baszty i bramy, zachowanych w zbiorach Biblioteki Narodowej, a pochodzących z dawnej kolekcji wilanowskiej (il. 10); sześć kolejnych z serii trafiło do zbiorów Działyńskich i znajduje się obecnie w Bibliotece Kórnickiej⁶⁷. Być może więc i tych 28 rysunków, zapakowanych wraz innymi pracami w owej oznaczonej numerem drugim skrzyni, przyjechało z Krakowa do Wilanowa⁶⁸. W spisie z około 1850 r. nie zostały one, co prawda, wyodrębnione, ale mogły się ukrywać w dużym zespole opisanym przez Kustowskiego: 156. *Pomniejszych rysunków ręcznych, jako to: Widoki okolic, gmachów, szkice do obrazów religijnych, nagrobki, studia głów i figur, herby rodzinne, przedmioty mitologiczne, sceny wieśniacze, ubiory, zwierzęta i.t.p. p r a c e k r a j o w c ó w* [podkr. – WP]⁶⁹.

Podobnie, w przesyłce z Krakowa mogło się znaleźć wiele innych rysunków i rycin z kolekcji A.W. Fusieckiego. Czy jednak rzeczywiście tak było, będziemy mogli dowiedzieć się dopiero po przeanalizowaniu całego dostępnego materiału źródłowego dotyczącego interesującego nas zbioru (a więc zarówno znanych już i wielokrotnie badanych inwentarzy dawnej kolekcji wilanowskiej, zgromadzonych w Bibliotece Narodowej, jak i materiałów z archiwum

Fusieckiego w Bibliotece Jagiellońskiej), a następnie porównaniu wyników tej kwerendy z zasobem samej kolekcji.

Największe nadzieje na potwierdzenie postawionej tu hipotezy należy wiązać z rysunkami i sztychami luźnymi, których dokładne oględziny mogą ujawnić nieco nowych szczegółów świadczących o ich proveniencji, zanim trafiły do Wilanowa (odbicia pieczętki własnościowej Aleksandra z Jurgan, odręczne dopiski Ambrożego Grabowskiego i Aleksandra Wojciecha Fusieckiego, itp.). Autopsja egzemplarzy oprawnych będzie trudniejsza i zapewne nie przyniesie zbyt wielu dodatkowych danych. Ale już teraz wiadomo, że poszukiwania te warte są zachodu. Wyrywkowe sprawdzenie kilkunastu (ze stu) pozycji odnalezionego w Bibliotece Jagiellońskiej *Spisu Wizerunków (Portretów) znajdujących się w zbiorze moim początkowym [...] bo od 1832 do 1839 r. uzbieranych w Krakowie, podpisanego pseudonimem Aleksander z Jurgan*⁷⁰, dało bowiem pierwsze pozytywne wyniki.

I tak, zachowana w zbiorach Biblioteki Narodowej litografia przedstawiająca w popiersiu Stanisława Małachowskiego (1736-1809), marszałka Sejmu Czteroletniego, sygnowana *Rys[owany] przez Maryą Hermann*, wykonana w latach 1824-1828⁷¹, ujęta jest z *Spisie Wizerunków* pod postacią zapisu: (*Liczba bieżąca*) 35 / (*Napis na Rycinie w skróceniu*) *Stanisław Małachowski* / (*Rodzaj Roboty*) *Głazorys*⁷² / (*Rysownik*) *Marja Hermann* / (*Rytownik*) – / (*Rok i miejsce wydania*) *Warszawa* / (*Kształt i Wielkość*) *podłuż[ny] w Owalu 1/8 ark[usza]* / (*Wartość: Zło[tych]*) 1⁷³ i ma swój odpowiednik w „spisie Kustowskiego”, wśród *Portretów mniejszego formatu*: „2. *Małachowski Stanisław*”⁷⁴. Z kolei litografia z ok. 1820 r. przedstawiająca, także w popiersiu, Kazimierza Owsieńskiego (1752-1799),

aktora i dyrektora teatru, sygnowana *Sonntag fecit*⁷⁵, odnotowana została (z zachowaniem tego samego schematu zapisu) w *Spisie Wizerunków*, jako: 38 / Kazimierz Owskiński / Głazorys / Sonntag / - / - / podłuż[ny] 1/8 ark[usza] / 1⁷⁶, a w „spisie Kustowskiego”: *Owskiński Kazimierz Arty[sta] Dramatyczny*⁷⁷.

Z kolekcji Fusieckiego pochodzi również portret Marianny ze Świdzińskich Lanckorońskiej (ok. 1734-1826), kasztelanowej połanieckiej – litografia w owalu, sygnowana *Lito[grafowała] Marya Hermann*, wykonana sprzed 1831 r.⁷⁸; w *Spisie Wizerunków*: 48 / *Marianna z Szwidzińskich Lanckorońska Kasztelanowa połaniecka / Głazorys / Maria Hermann / - / - / podłuż[ny] w Owalu 1/8 ark[usza] / 1⁷⁹*; w „spisie Kustowskiego”: *Lanckorońska z Szwidzińskich Marija*⁸⁰.

Niekiedy informacje podane w *Spisie Wizerunków* Fusieckiego pozwalają na dokonanie drobnych poprawek i uzupełnień dotyczących opisów rycin z kolekcji wilanowskiej zachowanych w zbiorach Biblioteki Narodowej. Z zapisu kolekcjonera wynika na przykład, że odbitka próbna miedziorytu przedstawiającego Rafała Czerwiakowskiego (1743-1816), chirurga, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, rytowana przez Feliksa Radwańskiego w Krakowie i ukończona w 1818 r.⁸¹, została wykonana dwa lata wcześniej⁸². Z kolei odbitka *avant la lettre* litografii z popiersiem generała Tadeusza Kościuszki (1746-1817), sygnowana *F[eliks] Lipnicki lit[ografował]*, wykonana (jak ustaliła to Alicja Żendara) według obrazu Josefa Grassiego w pierwszej połowie XIX w. (il. 11)⁸³, zgodnie z zapisem Fusieckiego rytowana była na kamieniu w Krakowie w 1836 r.⁸⁴.

Dzięki zapisowi A.W. Fusieckiego wiemy też na przykład, że pochodzącą z kolekcji wilanowskiej odbitkę *avant la lettre* akwaforty K. W. Kielisińskiego,

przedstawiającej w popiersiu Stanisława Koniecpolskiego (ok. 1594-1646), hetmana wielkiego koronnego, według obrazu znajdującego się w Podhorcach (il. 12), wykonaną, zgodnie z dotychczasowymi ustaleniami, przed 1839 r.⁸⁵, artysta rytował w Medyce w 1837 r.⁸⁶ a także i to, że akwatinta na cynku Teofila Żebrowskiego, wyobrażająca malarza Józefa Peszkę (1767-1831), w popiersiu, z ryciną lub rysunkiem w prawej ręce (il. 13), datowana 1 poł. XIX w.⁸⁷, wykonana została w 1836 r. w Krakowie, według rysunku Jana Kantego Wojnarowskiego⁸⁸.

Z trzech rysunków⁸⁹ wymienionych w tym spisie – portrety w sepii, wykonane przez Jana Kantego Wojnarowskiego w 1839 r. w Krakowie, przedstawiające Pawła z Przemiankowa (biskupa krakowskiego)⁹⁰, Wszebora (wojewodę)⁹¹ i Sambora (starostę)⁹² – w zbiorach Biblioteki Narodowej zachował się tylko jeden „Portret starosty Sambora” (il. 14)⁹³. Być może jednak dwóch pozostałych rysunków Fusiecki wyzbył się zanim jego kolekcja pojechała do Wilanowa (?). W każdym razie także i w „spisie Kustowskiego” zapisano *a linea* tylko ten jeden mały portrecik⁹⁴, a przecież nie było najmniejszych powodów dla takiego właśnie wyróżnienia go spośród innych rysunków.

Podobnych przykładów można by podać tu jeszcze wiele. Wydaje się jednak, że na obecnym, początkowym etapie badań ważniejsze jest wskazanie kierunków przyszłych poszukiwań. Na które z rycin i rysunków z kolekcji Potockich w Wilanowie, zachowanych w Bibliotece Narodowej, należałoby zwrócić szczególną uwagę przy próbie rekonstrukcji zasobu dawnego zbioru A.W. Fusieckiego? Którzy z artystów przede wszystkim mogli być w tym zbiorze reprezentowani? W oparciu o jakie przesłanki można byłoby dokonać wstępnej selekcji przetrwałego zbioru?

Jeśli chodzi o krąg artystów – to (poza już wymienionymi i kilku innymi, których prac po prostu nie wypadało nie mieć w swoim zbiorze: Jeremiaszem Falkiem, Danielem Chodowieckim, Michałem Płońskim) w pierwszej kolejności należałoby bliżej przyjrzeć się wszystkim pozostałym twórcom związanym ze środowiskiem krakowskim, ujętym w katalogu K. Gutowskiej-Dudek. A więc: Janowi Nepomucenowi Bizańskiemu (1804-1878), Józefowi Brodowskiemu (ok. 1780-1853), Wojciechowi Eljaszowi (1814-1904), Pawłowi Filippiemu (1803-1860), Rafałowi Hadziewiczowi (1803-1886), Wojciechowi Kornelemu Stattlerowi (1800-1875), Józefowi Szymonowi Kurowskiemu (1809-1851) oraz mniej znanym, takim, jak chociażby Jan Kanty Danielski (1785 lub 1788-1831), Jan Wincenty Kopff (1763-1832) i jego syn Konstanty Kopff (1803-1868), a nawet niemal zupełnie nieznanym bądź zapomnianym uczniom krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych i działającym w Krakowie, lub choćby przelotnie związanym z tym miastem, malarzom-amatorom⁹⁵.

Do tych ostatnich zaliczylibyśmy na przykład poetę, tłumacza, krytyka sztuki i literatury, redaktora „Czasu” Lucjana Siemieńskiego (1807-1877), który – zanim w 1848 r. na stałe zamieszkał w Krakowie – często zmieniał miejsce pobytu; w latach 1843-1846 przebywał w Poznańskim, zatrzymując się m.in. „u Tytusa Działyńskiego w Kórniku, gdzie jego przyjaciel Kajetan Wincenty Kielisiński pracował jako bibliotekarz”⁹⁶. Tam też zapewne skorzystał z fachowych porad Kielisińskiego dotyczących sztuczności, ale dziedziną tą, uprawianą po amatorsku, zajmował się już kilka lat wcześniej⁹⁷. Malarzem-amatorem był także, przebywający przejazdem w Krakowie, porucznik Ksawery Pawłowski, uczestnik powstania listopadowego,

adiutant polowy generała brygady George’a Fréderika Langermana⁹⁸, być może znajomy lub nawet towarzysz broni A.W. Fusieckiego, któremu – dzięki zachowaniu w zbiorach Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu charakterystycznego, sygnowanego imieniem i nazwiskiem rysunku z fantazyjnym przedstawieniem ruin gotyckiej budowli⁹⁹ – można bez trudu, na zasadzie analogii, przypisać przynajmniej jedną pracę z dawnej kolekcji wilanowskiej: „Ruiny gotyckiej budowli”, ok. 1832¹⁰⁰; w katalogu K. Gutowskiej-Dudek: „Kościół gotycki”, XVIII/XIX w., autor nieustalony¹⁰¹.

W grupie interesujących nas tu artystów powinni znaleźć się także reprezentowani w zbiorze malarze, sztycharze i rysownicy związani ze Lwowem, tacy jak: Antoni Lange (1779-1844) i Antoni Laub (1788-1843), wreszcie (w szerszym zakresie) znajomi i przyjaciele Fusieckiego, a wśród nich wielokrotnie już tu wymieniani Kajetan Wincenty Kielisiński i Teofil Żebrawski oraz artyści, z którymi kolekcjoner kontaktował się osobiście, lub których prace skupował pod koniec lat trzydziestych i na początku lat czterdziestych XIX w., podczas wojaży po kraju podejmowanych w celu stworzenia, a następnie powiększania istniejącego już zbioru. Przykładem – działający w Poznaniu Teofil Mielcarzewicz (1807-1879), rysownik, litograf i ilustrator, reprezentowany w kolekcji Fusieckiego blisko setką prac, które przeszły do zbiorów wilanowskich, a następnie do Biblioteki Narodowej¹⁰². Warto wreszcie zwrócić szczególną uwagę na nazwiska malarzy, z którymi – jak pamiętamy – sam kolekcjoner miał pewien kłopot. Zapisywał je w swoim notatniku w nadziei na ustalenie nieznanych mu imion, dat urodzenia i innych danych z życiorysów. Wystarczającym zaś po-

wodem takich zainteresowań powinien być fakt, że pojedyncze prace większości tych twórców – Wojciecha Gutowskiego, Michała¹⁰³ Rogowskiego (il. 15), Piotra Wrońskiego (il. 16), Jana Zielińskiego¹⁰⁴ i innych (choć nie są to dzieła wybitne) także trafiły do omawianej tu kolekcji.

Niektórzy ze wskazanych wyżej artystów wymienieni są – z mniej lub bardziej szczegółowym opisem prac – w „spisie Kustowskiego”. Na przykład: Prof[esora] Hadziewicza rysunek¹⁰⁵, Kurowskiego Józefa postać siedząca. Z natury¹⁰⁶, 4 [rysunki] Wojciecha Stattlera [–] widoki z natury, prace początkowe¹⁰⁷, Alb[erta] Eliasza [–] Napoleona portret¹⁰⁸ (il. 17), 10 [prac] M[ichała] Płońskiego [–] ryciny przedstawiające studia figur całych i pół postaci¹⁰⁹, 432 Roboty Daniela Chodowieckiego, małe i większe – ryciny po największej części do dzieł niemieckich i kalendarzy¹¹⁰, 11 Rycin Jeremiasza Falka Gdańszczanina, portrety dawne znakomitych mężów¹¹¹, Rytownicze prace [wykonane] przez Polaków: J. W. Kielisińskiego 62 [prace –] Studja głów i całych figur, z dawnych rycin¹¹², 99 [prac –] Szkoła Mielcarzewicza ojca i syna, złożona z szkiców rysunkowych ręcznych, sztychów i litografii w przedmiotach dziejów, także portrety i dewizy, wzory i.t.p.¹¹³ (il. 18), 4 Próby rytownicze Luc[jana] Siemi[e]ńskiego¹¹⁴ (il. 19), 9 [prac –] Teof[ila] Żebrawskiego szkice rytownicze¹¹⁵, 10 [prac –] Raf[ę] Hadziewicza ryciny na miedzi, szkice do obrazów religijnych¹¹⁶. Większość z tych zapisów znajduje potwierdzenie w cytowanej już (w przypisie 105) *Kon-sygnacyi Ogólnej Zbioru Rycin znajdujących się u Aleksandra Fusieckiego a danych przez tegoż*¹¹⁷ i innych materiałach z archiwum Fusieckiego¹¹⁸. Z drugiej strony wiemy, że niemal wszystkie te rysunki i ryciny zachowały się w zbiorach Biblioteki Narodowej. Niemal wszystkie, ale nie wszystkie.

Do strat najboleśniejszych – tyl-

ko w grupie prac wielkoformatowych (i tych wydobytych ze skrzyni pierwszej, i tych ze skrzyni drugiej), wymienionych w spisie na samym jego początku – zaliczylibyśmy przede wszystkim: dwie niezwykle rzadkie, wykonane na zamówienie króla Stanisława Augusta, akwaforty Bernarda Bellotta zw. Canaletto – „Widok Warszawy od strony Pragi”¹¹⁹ z 1772 r. i „Widok placu przed kościołem bernardynów w Warszawie”¹²⁰ z 1771 r. (w „spisie Kustowskiego” odpowiednio: „Widok Warszawy od strony pałacu Sapieżyńskiego” i „Prospekt placu przed bernardynami”)¹²¹, a także cztery miedzioryty z historii Polski, wykonane w nakładzie *podobno 500 egzemplarzy*¹²² według rysunków Franciszka Smuglewicza – Girolamo Carattoniego „Mieszko I wprowadza chrześcijaństwo do Polski” z ok. 1791 r.¹²³, Angelo Campanellego „Postrzyżyny Mieszka I” z ok. 1791 r., Carla Gottlieba Raspa „Bolesław Chrobry wbija słupy graniczne na Elbie i Sali” z ok. 1791 r. i Fryderyka Johna „Bolesław II przywraca tron Albertowi, księciu czeskiemu” z 1791 r. (w „spisie Kustowskiego” odpowiednio: „Smuglewicz Franciszek. – Mieczysław I. /?/ burzy bałwany. – „Postrzyżyny Mieczysława I”. – „Bolesław Chrobry bije słupy graniczne”. – „Bolesław II. wprowadza Alberta na Królestwo Czeskie”)¹²⁴. Przepadł też *Stachowicza M[ichała]. Audyencja Piotra Potockiego u Sultana Tureckiego r. 1790. Wielki rysunek*¹²⁵, zapewne tożsamy z *Obrazem wystawiającym wjazd Franciszka Piotra Potockiego do Stambułu*, wymienionym przez Wiktora Czajewskiego w jego przewodniku po Wilanowie z 1893 r.¹²⁶, z czego wynikałoby, że przynajmniej niektóre bardziej efektowne, arkuszowe prace wyłączano ze zbioru po to, by (oprawione w ramy i szkło) mogły być używane do dekoracji wnętrza wilanowskiego pałacu¹²⁷.

Szczęśliwie przetrwały natomiast m.in.: cenna akwaforta, uzupełniona miedziorytem Romeyna de Hooghe'a, „Bitwa pod Chocimiem w 1673 roku” z 1674 r.¹²⁸, wymieniona w „spisie Kustowskiego” zaraz po zaginionych pracach Bellotta, jako: *Romanus de Hoogke* [!]. *Genuina delineatio arcis Chotimensis intravallorum etc.*¹²⁹ (il. 20), interesujący choćby ze względu na dokumentarną stronę przekazu miedzioryt z akwafortą Iwana Iwanowicza Kołpakowa według rysunku Josepha de Lapeine'a, „Castrum Doloris Stanisława Augusta Poniatowskiego w Pałacu Marmurowym w Petersburgu” z 1798 r.¹³⁰ (w „spisie Kustowskiego”: *Castrum doloris Króla Stanisława Augusta w Petersburgu*)¹³¹ a także, odnotowane nieco dalej, dwie ryciny Stefano della Belli: słynny „Wjazd do Rzymu Prześwietnego Ambadora Polski Jerzego Ossolińskiego w roku 1633” z 1633 r., cykl składający się z sześciu akwafort, odbitych powtórnie w 1650 r. u Giovanniego Giacomo Rossiego w Rzymie¹³² i miedzioryt „Oblężenie miasta Arras w 1641 roku”¹³³ (w „spisie Kustowskiego” odpowiednio: *Stef[ano] Dolabelli. Wjazd poselstwa do Rzymu i Tegoż. Widok oblężenia miasta*)¹³⁴. Nie ma najmniejszej wątpliwości, że obecność każdej z wymienionych w tym miejscu rycin z kolekcji Fusieckiego, następnie Augusta i Aleksandry Potockich, wreszcie Biblioteki Narodowej – podnosi wartość omawianego zbioru. Nawet wtedy, kiedy którakolwiek z nich poddana zostanie surowej ocenie przez wnikliwego badacza-historyka sztuki¹³⁵.

Do rozstrzygnięcia pozostanie jeszcze wiele dyskusyjnych kwestii związanych z zasobem interesującej nas tu kolekcji rycin i rysunków *Aleksandra z Jurgan*. Należy do nich, na przykład, próba ustalenia listy rysunków wykonanych przez portrecistę Józefa Szymona

Kurowskiego i włączonych do zbioru krakowskiego kolekcjonera. W „spisie Kustowskiego” wymieniona została, o czym była już mowa¹³⁶, a *linea* tylko jedna taka praca: *Kurowskiego Józefa postać siedząca. Z natury*. Tymczasem w dawnej kolekcji wilanowskiej znajdują się nadto dwa bezsporne, sygnowane przez Kurowskiego portrety: „Portret Zygmunta Krasińskiego na tle Koloseum” (1843) (il. 21) i „Studium portretowe” (1843-1848), przy czym pierwszy z wymienionych – choć ciągle jeszcze mało znany i niemal niezauważony przez literaturoznawców – budzi nasze największe zainteresowanie. Elżbieta Skierkowska uznała, że znalazł się on w kolekcji wilanowskiej w latach czterdziestych, a może już w pięćdziesiątych dzięki przyjaźni łączącej Potockich z Krasińskimi¹³⁷. Nie przedstawiła jednak na to żadnych dowodów, a okoliczności związane z powstaniem tego portretu – niewielkiego, lecz mającego dużą wartość pamiątkową i sentymentalną dla Elżbiety (Elizy) Krasińskiej z domu Branickiej, żony poety – zdają się takiej ewentualności zaprzeczać. W każdym razie, jeżeli miał to być obrazek, który Elżbieta otrzymała 19 kwietnia 1843 r. podczas pobytu w Rzymie, w prezencie od przyszłego teścia gen. Wincentego Krasińskiego, po słowie danym Zygmunutowi (o czym pisała w liście do stryjecznej siostry Aleksandry Potockiej dnia następnego)¹³⁸, albo nieco wcześniej od samego poety¹³⁹ – nie mogła go Aleksandrze ofiarować ani wtedy ani kilka, czy nawet kilkanaście lat później. Bardziej prawdopodobny¹⁴⁰ jest zakup przez Fusieckiego zbliżonej wersji portretu (lub jego autorskiej kopii) bezpośrednio od Kurowskiego, który po kilkuletnim pobycie zagranicą, na początku 1850 r. powrócił do Krakowa. Byłby to więc raczej przykład świadomego wzbogacenia przygotowywanego

właśnie na sprzedaż do Wilanowa zbioru o portret niewielki, ale jakże oczekiwany przez Aleksandrę Potocką.

Zapewne też, przy okazji podejmowania nowych badań nad proveniencją rysunków i rycin pozyskanych w połowie XIX w. do zbiorów wilanowskich i przetrwałych do naszych czasów w Bibliotece Narodowej, uda się przynajmniej niektóre z nich jeszcze bardziej powiązać ze „spisem Kustowskiego”. Nie ma bowiem wątpliwości, że na przykład opatrzona znakiem własnościowym Aleksandra z Jurgan akwarela z widokiem nierozpoznanego pałacu, powstała, według ustaleń autorki katalogu, na przełomie XVIII i XIX w. – to jeszcze jedna praca Antoniego Langego, przedstawiająca pałac w Przeworsku, a odnoszący się do niej zapis w „spisie Kustowskiego” – to *Widok pałacu w Przeworsku* (il. 22)¹⁴¹. Z kolei wielki (wym. 450 x 687mm) rysunek tuszem bliżej nam nieznanego Marcina Kuśmierskiego, zapewne uczestnika powstania listopadowego, opisany w katalogu jako „Obóz żołnierski z czasów powstania listopadowego” (1831) (il. 23)¹⁴² – to *Koczowisko wojenne w lesie. Tuszem*, anonimowa praca, która ze względu na arkuszowy format wymieniona została niemal na samym początku spisu *Rysunków ręcznych* znajdujących się w skrzyni drugiej¹⁴³. Także wśród wielkoformatowych rysunków z kolekcji Fusieckiego w „spisie Kustowskiego” bez trudu odnajdziemy sepiowy „Pejzaż górski” (1825), autorstwa nieznanego nam z imienia Ruszczkiewicza (czy może Ruszkiewicza?), ucznia Józefa Peszki w SSP w Krakowie¹⁴⁴, z zapisem: *Ruszczkiewicza piękny krajobraz*¹⁴⁵. Wyjęty zaś z tej samej skrzyni *Widok Krzeszowic od strony lodowni*¹⁴⁶ – to anonimowy rysunek opisany przez K. Gutowską-Dudek, jako „Zabudowania ogrodowe od strony ślizgawki [w Krzeszowicach]”¹⁴⁷.

Wreszcie rysunek odnotowany na kolejnej stronie spisu: *Lampiego, kobieta jadąca na mule*¹⁴⁸ – to bez wątpienia „Mleczarka” (XVIII w.?) z katalogu kolekcji wilanowskiej¹⁴⁹, tyle tylko, że niemal zupełnie nieczytelna już sygnatura (z lewej na dole: „L [...]”) nie pozwala na rozstrzygnięcie dylematu: „Lampi” (jak w „spisie Kustowskiego”), czy „Lange” (jak u Gutowskiej-Dudek), i chociaż jest to praca, którą bez trudu można byłoby przypisać Franciszkowi Ksaweremu Lampiemu, w tym wypadku, pozostawienie przy nazwisku malarza znaku zapytania wydaje się uzasadnione (il. 24).

Z podobną ostrożnością można też przypisać jeszcze jedną pracę z wilanowskiej kolekcji rycin i rysunków, zachowaną w zbiorach Biblioteki Narodowej, Wojciechowi Kornelemu Statlerowi, o którym była już mowa. Nie chodzi jednak o kolejną młodzieńczą pracę tego artysty, ale o w pełni wystudiowane, świadczące o pewnej ręce i doświadczeniu portrecisty, profesjonalnie wykonane dzieło – jeden z najlepszych portretów rysunkowych w całym omawianym tu zbiorze. Statler jest bowiem autorem nie tylko znanego powszechnie dzieła „Machabeusze” (1830-1842), będącego w zamyśle alegorią walki zbrojnej o wyzwolenie Polski¹⁵⁰, ale także wielu obrazów o tematyce religijnej oraz portretów, których wykonał około tysiąca (!). Jak się wydaje, jednym z takich portretów, opisanych w katalogu kolekcji z podwójnym znakiem zapytania (przy nazwiskach: domniemanego autora i osoby przedstawionej na portrecie)¹⁵¹, jest rysowany czarną kredką, z natury, 9 lipca 1831 r.¹⁵² „Portret Teofila Żebrowskiego” w popiersiu (il. 25). Nie mógł go wykonać sam Żebrowski, o którym wiemy, że był uzdolnionym rytownikiem, ale zajmował się tą dziedziną sztuki dorywczo i tylko po amatorsku¹⁵³.

O portretach autorstwa W. K. Stattlera pisał natomiast, m.in. we wspomnieniu pośmiertnym poświęconym temu artyście, Kazimierz Władysław Woycicki (Wójcicki): *Z wielu portretów znakomitości naszego stulecia wymienimy słynniejszych pisarzy, jak biskupa Jana Woronicza, Niemcewicza, Kazimierza Brodzińskiego, A. E. Odyńca, Juliusza Słowackiego, z którymi łączyły go [W. K. Stattlera] stosunki przyjaźni, Edmunda Wasilewskiego, Franciszka Wężyka, Ludwika Zeisznera [geologa], Pawła Czajkowskiego. Wykonał nadto rysunki z natury: Józefa Kremera, Lucyana Siemieńskiego, Teofila Żebrowskiego [podkr. - WP], Ignacego Krzyżanowskiego [muzyka], Józefa Muczkowskiego, Ambrożego Grabowskiego, Józefa Majera, Teofila Lenartowicza*¹⁵⁴. Być może więc prezentowana tu praca, podpisana ręką Ambrożego Grabowskiego: „*Żebrowski Teofil*”, jest zaginionym portretem rysunkowym przedstawiającym przyjaciela Fusieckiego, wykonanym przez Stattlera w Krakowie niedługo po powrocie artysty z zagranicznych wojaży (1830 r.), a na krótko przed podjęciem przez niego stanowiska profesora w Szkole Sztuk Pięknych (1831 r.)?

Jak dotąd wszystkie przytoczone tu ustalenia zdają się przemawiać na korzyść postawionej na wstępie hipotezy, że prezentowane zbiory pochodzą z dawnej kolekcji Aleksandra Wojciecha Fusieckiego, zakupionej w 1849 lub 1850 r. przez Augusta i Aleksandrę Potockich i przesłanej z Krakowa do Wilanowa w dwóch skrzyniach, których zawartość spisał wilanowski bibliotekarz Piotr Kustowski. Ale czy rzeczywiście w s z y s t k i e odnotowane w „spisie Kustowskiego” rysunki, ryciny, obrazy i mapy (łącznie, przypomnijmy, 3 525 obiektów!) – wyjęte z owych skrzyń (większej i mniejszej) około 1850 r. w którymś z pomieszczeń (zapewne

w bibliotece) wilanowskiego pałacu – pochodzą z tego jednego jedynego zbioru? Czy we wspomnianym spisie nie ma choćby jednej pracy odnotowanej już we wcześniejszych inwentarzach kolekcji wilanowskiej? Stwierdzenie takiego zapisu obaliłoby przecież – jak się wydaje – całą ową broniącą się dotąd hipotezę o zakupie zbioru (jego zasób, w myśl tej koncepcji, miałby odwzorowywać „spis Kustowskiego”) od jednego kolekcjonera!

Na temat wątpliwości pojawiających się przy próbie interpretowania „spisu Kustowskiego” jako inwentarza sporządzonego bezpośrednio po zakupie jakiegoś określonego, jednego zbioru pisała już Krystyna Gutowska-Dudek: *W archiwach Biblioteki Wilanowskiej zachowały się fragmenty dokumentu z około 1850 roku («Spis rycin i portretów znajdujących się w skrzyni pod nr 1 ... W skrzyni mniejszej pod nr 2»), w którym wymienione zostały obiekty prawdopodobnie sprowadzone przez Augustową Potocką do Wilanowa. Nie można jednak stwierdzić z całą pewnością, czy wszystkie wspomniane w tym wykazie dzieła były nabyte przez Potocką, ponieważ uwzględniono w nim unikalną kompozycję J. Ch. Proszowskiego z 1649 roku, przedstawiającą wskrzeszenie Piotrowina, którą wymienia także spis rysunków po 1840 roku, jak również projekt konfesjonatu i ambony wykonany przez F. Placidiego*¹⁵⁵. Autorka powołała się przy tym na (cytowane już i tutaj) opracowanie Elżbiety Skierkowskiej, dotyczące zbiorów Biblioteki Narodowej, zamieszczone w *Polskim kolekcjonerstwie grafiki i rysunków*¹⁵⁶, w którym czytamy, że z dawnych poloniców podano w katalogu [kolekcji wilanowskiej z ok. 1840 r.] *tylko jeden rysunek Jana Chryzostoma Proszowskiego, wyobrażający wskrzeszenie Piotrowina, sygnowany przez artystę i datowany: 1649 (zachowany w zbiorach Bibl[ioteki] Narodowej), natomiast nie*

uwzględniono w tym katalogu dwóch rysunków architektonicznych, znajdujących się obecnie w kolekcji wilanowskiej, które najpewniej należały również do zbiorów St. K. Potockiego; są to projekty znanego architekta – Franciszka Placidiego (ok. 1710-1782); projekt konfesjonatu i projekt dzwonnicy, obydwa sygnowane przez artystę datą 1759¹⁵⁷. Nie ma jednak żadnych dowodów na to, że podwójny rysunek Placidiego¹⁵⁸ pochodzi z kolekcji Stanisława Kostki Potockiego. Są natomiast pewne wskazania pozwalające na określenie jego późniejszej proveniencji. Należy do nich objaśnienie, spisane na rysunku ręką Ambrożego Grabowskiego: *Fran[ciszek] Placidi architekt krak[owski], zięć malarza Radwańskiego r. 1759, świadczące o tym, że jeśli praca ta nie pochodziła z kolekcji tego zbieracza, to przynajmniej przeszła przez jego ręce i była poddana przez niego ekspertyzie, oraz zapis w „spisie Kustowskiego”: *Fr[anciszka] Placidi Architekta. Rysunek Architektoniczny*¹⁵⁹. Gdyby rysunek ten znajdował się już wcześniej w zbiorach St. K. Potockiego – powinien być zapisany przynajmniej w katalogu z ok. 1840 r. Tak więc stanowił on raczej własność A.W. Fusieckiego (który być może nabył tę pracę od Grabowskiego) i, co więcej, nie był w jego zbiorze jedynym rysunkiem Placidiego¹⁶⁰.*

Na koniec pozostaje więc już tylko odpowiedzieć na najtrudniejsze z pytań: dlaczego jeden z najcenniejszych rysunków z całej kolekcji wilanowskiej – szczęśliwie zachowany w zbiorach Biblioteki Narodowej rysunek Jana Chryzostoma Proszowskiego (1599?-1667) „Wskrzeszenie Piotrowina” z 1649 r. – wymieniony na pierwszym miejscu (!) w „spisie Kustowskiego”: *Proszowskiego Malarza z r. 1649 rysunek wyobrażający S^o Stanisława wskrzeszającego Piotrowina. Unikąt*¹⁶¹ (il. 26), jako jedyny występu-

jący w tym dokumencie wymieniony został także w inwentarzu kolekcji wilanowskiej z ok. 1840 r.?

Wydaje się, że zagadka ta nie byłoby możliwa do rozwiązania bez znajomości realiów funkcjonowania rynku sztuki na ziemiach polskich w połowie XIX w., w tym przede wszystkim pozycji i autorytetu, jakie wypracował sobie w tym czasie u najpoważniejszych krajowych kolekcjonerów wspomniany tu już wielokrotnie Ambroży Grabowski, krakowski historyk i archiwista, wydawca i kolekcjoner, wybitny znawca sztuki¹⁶², szczególnie tej dotyczącej Krakowa. W wydany w 1850 r. w Krakowie opracowaniu *Dawne zabytki miasta Krakowa* Grabowski pisał o malarzu Proszowskim: *W połowie XVII wieku odznaczał się znakomitą biegłością w malarstwie Jan Chryzostom Proszowski Krakowianin, o którym dałem już małą wiadomość w dziele Ojczyście spominki T. I*¹⁶³ [...]. *Wprawdzie olejne malowania Jana Chryzostoma dotąd nie są wysłędzone, bo już może niszczącemu wpływowi czasu i ostrości klimatu uległy; ale dochowały się niektóre jego rysunki na papierze, z których jeden przedstawia: Wskrzeszenie Piotrowina. Postuszny wezwaniu Ś[więtego] Stanisława, Piotrowin powstaje z grobu... Duchowieństwo i tłum ludu otacza cud sprawującego Ś[więtego] Męża, a na obliczach widzów maluje się zdziwienie i uroczyste wzruszenie. Po czym, chcąc uzupełnić tę informację, dodał po myślniku: – Pomysł w wykonaniu tego rysunku piękny i pełen prawdy, układ poważny, z czego o artystycznej biegłości Proszowskiego, pochwalne zdanie wyprowadzić się daje. Format rysunku tego jest sporego arkusza, szerokości poziomej stóp dwie i pół, wysokości stopa jedna i cali pięć: u dołu własnoręczny podpis: „J. Chrisos. Proszowski invenit et delineavit MDCXLIX”¹⁶⁴. Dwa ostatnie zdania jakby żywcem wzięte z... ekspertyzy wysokiej klasy dzieła sztuki, facho-*

wo opracowanej przez znawcę tematu. Czyżby więc zapis ten świadczył o przeprowadzeniu (przed stu sześćdziesięciu laty!) takiej właśnie ekspertyzy rysunku J. C. Proszowskiego, a jej autorem był właśnie Ambroży Grabowski?

Wszystko zdaje się na to wskazywać. W drugiej połowie 1849 r. Aleksander Wojciech Fusiecki był już zdecydowany sprzedać większość swoich zbiorów. Porządkował je, spisywał¹⁶⁵ i szukał nabywców. Jeszcze w tym samym roku biblioteka kolekcjonera trafiła, jak już wiemy, za pośrednictwem Jana Żegoty Paulego, bibliotekarza hr. Adama Potockiego w Krakowie, do Krzeszowic. Natomiast pod koniec 1849 lub na początku 1850 r. rysunki, dzieła graficzne i mapy pojechały do Wilanowa. Być może stało się tak dzięki pośrednictwu wspomnianego Adama Potockiego, lub jego bibliotekarza, a może nawet za namową matki Adama, Zofii z Branickich Potockiej, która od wielu lat opiekowała się wcześniej osieroconą przez rodziców Aleksandrą Potocką z gałęzi tulczyńskiej (od 1840 r. żoną Augusta Potockiego, właściciela klucza wilanowskiego i innych dóbr odziedziczonych po ojcu Aleksandrze). Ale wcześniej – dzięki poprzedzającym zakup kontaktom, a zapewne także po przeczytaniu książeczki Ambrożego Grabowskiego *Ojczyście spominki*¹⁶⁶, w której można było znaleźć garść informacji o malarzu Janie Chryzostomie Proszowskim – Aleksandra Potocka, malarka-amatorka żywo zdradzająca zainteresowanie sztuką, zdecydowała się na wysłanie do Krakowa, w celu przeprowadzenia tam ostatecznej ekspertyzy, jednego z najcenniejszych rysunków z kolekcji Stanisława Kostki Potockiego: „Wskrzeszenie Piotrowina” J. C. Proszowskiego, pracy zapisanej już w inwentarzu wilanowskim z ok. 1840 r. I tak oto rysunek trafił do Ambrożego

Grabowskiego. Kto był pośrednikiem (Zofia Potocka?, Adam Potocki?, Jan Żegota Pauli?, czy może Aleksander Wojciech Fusiecki?) – tego nie wiemy. Ale opinia, potwierdzająca wysoką klasę i autentyczność unikatowego dzieła – tak szybko, jak tylko to było możliwe – ogłoszona została przez krakowskiego znawcę sztuki w... kolejnej z jego książek¹⁶⁷. Rysunek zaś, na którego powrót z pewnością niecierpliwie czekano już w Wilanowie, dołączony został do przygotowanej przez Fusieckiego przesyłki zawierającej znaczącą część jego zbiorów. Trudno się dziwić, że kiedy Kustowski otworzył wieko nadesłanej z Krakowa drewnianej skrzyni (większej, oznaczonej numerem 1) i znalazł tam dzieło Proszowskiego – umieścił je w swoim spisie na pierwszym miejscu, z dodatkową (i z pewnością wszystkich satysfakcjonującą) uwagą: „Unikat”.

Na ile zarysowany tu ciąg zdarzeń pokrywa się z rzeczywistością – pokażą dopiero dalsze badania. Zebrane jednak dotąd informacje na temat samej kolekcji Aleksandra Wojciecha Fusieckiego pozwalają już na sformułowanie twierdzenia, że nie był to zbiór przypadkowy i mało wartościowy. Co więcej, był to zespół rysunków i rycin podobny do zbioru Ambrożego Grabowskiego i, choć skromniejszy, bezsprzecznie na nim wzorowany.

W opublikowanych przez Stanisława Estreichera *Wspomnieniach Ambrożego Grabowskiego*¹⁶⁸ nie ma co prawda o Fusieckim ani słowa. Jest jednak krótki opis przywołanego tu zbioru własnego autora wspomnień, zaczynający się od kokieteryjnego stwierdzenia: *Każdy z synów Adama posiada małą lub większą dozę próżności. To też i ja pragnę pochwalić się moim zbiorem prac ręcznych, objętych grubą nieoprawną księgą, albo raczej fascykulem*

pod napisem „*Rękorysy Polaków*”. Dalej zaś czytamy: *Wzorem do tego nie była mi terażniejsza moda i naśladownictwo panów, bo jeszcze u nas w tym zwyczaju nie było pojęcia, kiedy ja mój zbiór od lat już może 20-tu formować zacząłem, gromadząc co mi z robót podobnych pod rękę się nawinęło. Idąc za mojem tylko upodobaniem, nie kierowany znajomością sztuki (w czym zawsze już pozostanę laikiem), gromadziłem dobre i mierne, biorąc to raczej za materiał dla przyszłego umiejętnego posiadacza, który, mając go pod ręką, coś kształtniejszego zbudować będzie mógł, odmiatając poślad i plewy, a zatrzymując dobre i czyste ziarno.*

Zbiór zatem mój nie wyszczególnia się tyle dobozem, ile różnaitością i liczbą. Składa on się z kilkuset sztuk różnej wartości: są to akwarele, roboty tuszowe, rysunki ołówkiem i piórkiem i inne tym podobne. Wyszły one z pod rąk znakomitych w sztuce malarskiej mężów, lecz są i płody obscurorum virorum, dyletantów i uczniów, imion znajomych oraz nieznanych, na jednych są ich własnoręczne podpisy, na wielu nie ma żadnych – a między temi mogą się znaleźć roboty nie polskie, ale odróżnienie tych jest niepodobne. Przywiodę tu niektóre choć imiona, tak znanych malarzy, jako i takich, których sztuka nie zna i dołączyć ilość robót niektórych:

*Smuglewicza Franc. 3, Suchodolskiego Reinolda 3, Stachowicza M. 48, Stachowicza Teodora syna 3, Wojnarowskiego J. K. 146, Kurowskiego 2, Stattlera, Głowackiego J. Nep. 8, Kopfa Jana, Radwańskiego Andrzeja 10, Sokołowskiego Jakóba 3, Łuszczkiewicza Wł. 15, Wendorfa Jana kilka, Peszki Józefa kilka, Hadziewicza Rafała, Dębowskiego, Lorentowicza, Łepkowskiego, Wojniakowskiego, Michałowskiego, Sontaga Józefa*¹⁶⁹.

Mając na uwadze charakter i podobieństwo obu porównywanych zbiorów, bez zastrzeżeń zgodzimy się tylko z częścią opinii (zamieszczonej w opracowaniu Elżbiety Skierkowskiej) na temat wartości i znaczenia nabytków,

które weszły do kolekcji wilanowskiej w okresie zbieractwa Aleksandry Potockiej, a mianowicie mówiącą o tym, że: *Znalazły się [wtedy] w zbiorze rysunki cenne dla badaczy historii polskiego malarstwa, jak wczesne pejzaże Jana Nepomucena Głowackiego, rysunki Wojciecha Kornelego Stattlera, m.in. autoportret artysty z czasów uczniowskich, rysunek Rafała Hadziewicza „Pierwszy szkic do portretu pani Biczkowskiej”¹⁷⁰ – sygnowany i opatrzony datą: 1839¹⁷¹.*

Nie można natomiast w pełni zaakceptować (sformułowanej w tej samej pracy i przez tę samą autorkę) oceny wystawionej Aleksandrze (Aleksandrynie) Potockiej, jako opiekunce zbioru i osobie mającej największy wpływ na jego ewentualny rozwój, szczególnie około połowy XIX w. (tj. w pierwszych latach jej małżeństwa z Augustem Potockim): [ta] *uzdolniona rysownicza amatorka oraz gorliwa kolekcjonerka, gromadziła prace polskich amatorów powiększając w tym zakresie spuściznę po St. K. Potockim, lecz rysunki przez nią zebrane cechuje na ogół niski poziom artystyczny, do wyjątków należą nieliczne prace Anetki Tyszkiewicz-Wąsowiczowej oraz Laury Potockiej-Tarnowskiej, utalentowanej rysowniczki amatorki, zwłaszcza karykatur i scen o zabarwieniu satyrycznym, lecz zachowały się tylko mniej wartościowe jej prace*¹⁷². I w innym miejscu (już w konkluzji): *Wartość artystyczną i dokumentarną nadaje wilanowskim zbiorom graficzna kolekcja St. K. Potockiego, będąca naukowym warsztatem pracy autora Polskiego Winkelmana; późniejsze nabytki są często przypadkowym jej uzupełnieniem* [podkr. – WP]¹⁷³.

W świetle nowych ustaleń, w tym przede wszystkim wykazanego tu powiązania zakupu zbioru rysunków i rycin Aleksandra z Jurgan ze „spisem Kustowskiego” – oczywiście, nic nie

ujmując znanym od dawna i niepodważalnym zasługom Stanisława Kostki Potockiego, wytrawnego kolekcjonera, mecenasa i faktycznego twórcy kolekcji wilanowskiej – rola, jaką odegrała Aleksandra Potocka w (podkreślmy to) *ś w i a d o m y m p o m n a ż a n i u t y c h z b i o r ó w*, była zdecydowanie większa.

W materiałach do *Dykcyonara Bibliograficznego* Aleksander Wojciech Fusiecki vel Aleksander z Jurgan pisał o sobie, że: [...] z wielką gorliwością i potrzebną wiadomością – zebrał piękny zbiór książek odnoszący się do *Dziejów i literatury Ojczyściej – Oddział Praw Polskich i Litewskich*, zacząwszy od Zygmunta I drukowanych w Krakowie 15... aż do końca panowania Stanisława Augusta, prawie zupełny – znajdują się prócz pierwotnych druków krakowskich i inne rzadkości – jak np. *Biblia Radziwiłowska* (exemplarz z Bibl[ioteki] J. U. Niemcewicza), *Rozmowa Pana Wojta i Plebana* [...] i wiele innych – wynoszący do 2 600 tomów, przy tem ma zbiór rycin polskich do 5 000 [sztuk] oraz zbiór monet i medali – dotąd nie przestaje z największą troskliwością, i niezmiernie zwraca uwagę na powiększenie zbioru swoje [...] ¹⁷⁴. Na ile udało mu się zbiory te, w większości rozprzedane w kryzysowym dla niego 1849 r., odtworzyć – tego nie wiemy. Ale w połowie lat pięćdziesiątych XIX w. utrzymywał jeszcze żywe kontakty z krakowskimi kolekcjonerami, ar-

tystami i ich rodzinami ¹⁷⁵ oraz... pisywał listy, m.in. do I Ordynata Przeworskiego księcia Jerzego Henryka Lubomirskiego o należne mu pieniądze ¹⁷⁶. Zmarł 29 marca 1862 r. w Krakowie.

Biblioteka Jagiellońska przechowuje klepsydre informującą o jego śmierci. Napisano w niej: *ALEKSANDER FUSIECKI / Oficer byłych Wójsk Polskich / przeżywszy lat 58, opatrzony ŚŚ. Sakramenta - / mi w dniu 29 Marca 1862 r. - przeniósł się do / wieczności. / Na wyprowadzenie zwłok z Szpitala BB. Miłosierdzia na Kazimierzu dnia 31 b.m. to jest w Poniedziałek / o godzinie 4tej po południu wprost na Smętarz – zapraszamy Kolegów, Przyjaciół i Znajomych ¹⁷⁷. Tylko tyle i aż tyle.*

- 1 Wojciech Przybyszewski, „Aleksander z Jurgan” i jego zbiory, „Spotkania z Zabytkami” 9, 2009, s. 10-15.
- 2 Rysunki ostemplowane taką pieczęcią znane są także z innych polskich zbiorów, m.in. z dawnej kolekcji Pawlikowskich (obecnie w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu) i z dawnej kolekcji Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu (obecnie w Muzeum Narodowym w Poznaniu; przykładem – rysunek Jana Kantego Wojnarowskiego, „Plac w Prokocimiu”, nr inw. TNNr 1004 – za udzielenie mi tej informacji serdecznie dziękuję Panu Pawłowi Ignaczakowi z Gabinetu Rycin Muzeum Narodowego w Poznaniu).
- 3 K. Gutowska-Dudek, *Rysunki z wilanowskiej kolekcji Potockich w zbiorach Biblioteki Narodowej*, t. 1-4, Warszawa 1997-2004.
- 4 Ibidem, t. 4, s. 246.

- 5 E. Czepielowa, *Kolekcja rycin i rysunków Muzeum Książąt Czartoryskich. O trudnościach w ustalaniu proveniencji zbioru*, [w:] *Polskie kolekcjonerstwo grafiki. Ludzie i instytucje*, red. E. Frąckowiak, A. Grochala, Warszawa 2008, s. 172.
- 6 *Katalog rysunków architektonicznych ze zbioru Muzeum Narodowego w Krakowie. Cracoviana. Część 1*, oprac. W. Mossakowska, Warszawa 1978, s. 19, poz. 35.
- 7 G. Schmager, *Fusiecki Aleksander Wojciech*, „Słownik pracowników książki polskiej”, red. I. Treichel, Warszawa-Lódź 1972, s. 238-239.
- 8 Ibidem, s. 239.
- 9 BJ, rkps 5564 IV, t. 1, k. 104; BJ, rkps 5564 IV, t. 1, k. 204.
- 10 M. Tyrowicz, *Fusiecki Aleksander Wojciech*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. VII, z. 2, Kraków 1948-1958, s.187.
- 11 A. Pilak, *Aleksander Wojciech Fusiecki*, „Księgarz” 4, 1973, s. 57-59.
- 12 J. Stąsiek, *Rozwój wypożyczalni dochodowych w Galicji*, „Bibliotekoznawstwo”, t. XI, Wrocław 1985, s. 152-153.
- 13 Według Gustawa Schmagera, wśród osób, z którymi Fusiecki utrzymywał stosunki handlowe i wymienne byli ponadto: Hilary Baranowski z Rożnowa, Wincenty Dwernicki z Duńkowiczek k. Przemyśla, Józef Grabowski z Łukowa, Józef Sierakowski ze wsi Otusz k. Poznania, Marcin Twardowski z Kobylnik, Aleksander Dunin Wąsowicz, ks. Wodkiewicz z Kazimierza, Włodzimierz Adolf Wolniewicz z Dębicza w pow. średzkim oraz zbieracze krakowscy: Władysław Ludwik Anczyc, Jan Nepomucen Bizański, Józef Głębocki, Józef Muczkowski, Jan Wincenty Smoniewski (G. Schmager, op. cit., s. 239).
- 14 BJ, rkps 5694 III; listy te pozostawił Fusiecki oprawione, z napisem na karcie tytułowej: *Listy K. W. Kielisińskiego 1838-1844. Ułożone podług datt – mogące służyć jako materiał do Jego życiorysu. Zmarł 184[?]. 6/11 1849 [podpis A.W. Fusieckiego] i informacją poniżej: początkowe roboty Jego na blasze aqua fort. są bardzo rzadkie, gdyż po odbiciu kilkunastu a niekiedy i kilku exemplarzy – niszczył rysunek i co innego na blasze rytował.*
- 15 Ibidem.
- 16 Józef Muczkowski (1795-1858), żołnierz wojsk napoleońskich, filolog, bibliograf, bibliotekarz, dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, autor i wydawca prac z zakresu bibliotekarstwa, członek Komitetu Archeologicznego do sprawy utworzenia w Krakowie Muzeum Starożytności, członek Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa.
- 17 Chodzi tu niewątpliwie o Teofila Żebrowskiego (1800-1887), uczestnika powstań listopadowego i krakowskiego, matematyka, architekta, archeologa, kartografa, geodetę, biologa, bibliografa, rysownika i rytownika amatora, bibliofila i kolekcjonera rycin, monet oraz medali, adiunkta w Katedrze Historii Naturalnej i Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, później inspektora komunikacji lądowej i wodnej okręgu krakowskiego, autora książek z dziedziny bibliografii, inżynierii, matematyki, kartografii, biologii i historii sztuki, tłumacza i wydawcę (wydał m.in. plan Krakowa, mapy Rzeczypospolitej Krakowskiej i uzdrowisk Galicji, których był także autorem), członka Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, Akademii Umiejętności i Komitetu Archeologicznego do sprawy utworzenia w Krakowie Muzeum Starożytności; T. Żebrowski, podobnie jak A.W. Fusiecki, dysponował ekslibrisem, wykonanym przez K. W. Kielisińskiego, jego zbiór kalendarzy od XVI do XVIII w. (280 roczników!) nabyła w 1869 r. Biblioteka Kórnicka, tam też w latach 70. XIX w. przekazał swój bogaty księgozbiór, a 45 rycin z własnej kolekcji przekazał w darze do Biblioteki Jagiellońskiej w czasach kiedy jej dyrektorem był Józef Muczkowski (BJ, rkps 5564 IV, t. 1, k. 184; Kamila Kłodzińska, *Katalog kalendarzy od XVI do XVIII w. w zbiorach Biblioteki Kórnickiej*, [w:] „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”, z. 8, Kórnik 1963, s. 177; Wanda Konczyńska, *Zarys historii Biblioteki Jagiellońskiej*, Kraków 1923, s. 159).
- 18 Ibidem.
- 19 G. Schmager, op. cit., s. 238; A. Pilak, op. cit., s. 57.
- 20 BJ, rkps 6456/IV, k. 117.
- 21 „Gazeta Krakowska” 1843, nr 293 z 23 grudnia, s. 1.
- 22 „Gazeta Krakowska” 1841, nr 204 z 7 września, s. 1.
- 23 BJ, rkps 5564 IV, t. 1, k. 140-147: *Katalog książek, inkunabułów, rycin, obrazów, medali i monet. No II*, poz. 74.
- 24 Ibidem, poz. 81.
- 25 Ibidem, poz. 85, 86.
- 26 *Marceli Bacciarelli. Życie – twórczość – dzieła*, katalog wystawy w Muzeum Narodowym w Poznaniu, oprac. A. Chyczewska, t. I, Poznań 1968, s. 94, poz. 90; t. II, Poznań 1970, s. 83, poz. 134 i 135.
- 27 Ibidem, t. II, s. 83, poz. 135; Dorota Juszcak, Hanna Małachowicz, *Zamek Królewski w Warszawie. Malarstwo do 1900. Katalog zbiorów*, Warszawa 2007, s. 102, poz. 52, s. 106, poz. 53, s. 111, poz. 55 [oprac. Hanna Małachowicz].

- 28 We wprowadzeniu do katalogu czytamy m.in., że kórnicki zbiór kalendarzy od XVI do XVIII w. narastał w ciągu przeszło stu lat i w 1963 r. liczył 613 roczników oraz, że znajdujące się w nim *najwcześniej zanotowane pozycje pochodzą z r. 1844* (K. Kłodzińska, op. cit., s. 177); supozycja, że w grupie tej znalazł się nie tylko *Kalendarzyk Beniamina Franklina*, będący wcześniej własnością Aleksandra z Jurgan, odnosi się właśnie do tego roku.
- 29 BJ, rkps 5564 IV, t. 1, k. 140-147: *Katalog książek, inkunabułów, rycin, obrazów, medali i monet. No II*, poz. 71.
- 30 Zegar, według zapisów inwentarzowych w Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Maius w Krakowie, do zbiorów tego muzeum przekazany został z Zakładu Kriogeniki Wydziału Chemii UJ 28 maja 1982 r., wcześniej był przechowywany w Bibliotece Jagiellońskiej, skąd ok. 1936 r. przeniesiony został do zbiorów Muzeum Historyczno-Przyrodniczego UJ w Zakładzie Chemii UJ u prof. Tadeusza Estreichera; za udzieloną mi informację dziękuję Panu Łukaszowi Lebiodzi z Muzeum UJ Collegium Maius w Krakowie.
- 31 *Skarby Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1999, s. 96.
- 32 BJ, rkps 6984 I: *Notatki Aleksandra Fusieckiego*, k. 1, recto.
- 33 Wojciech Gutowski (1753-1812), krakowski malarz cechowy, uczeń Franciszka Ignacego Molitora; jego spuścizna to przede wszystkim freski kościelne i obrazy religijne, ale malował także pejzaże i portrety oraz zajmował się pracami konserwatorskimi, polichromowaniem rzeźb i sprzętów; dziesięć jego rysunków (z dawnej kolekcji Pawlikowskich i kolekcji Ambrożego Grabowskiego) o tematyce historycznej i religijnej znajduje się w zbiorach Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (zob. Andrzej Ryszkiewicz, *Gutowski Wojciech*, „Słownik Artystów Polskich”, t. II, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, s. 525-526; Maria Grońska, Maria Ochońska, *Zbiory Pawlikowskich. Katalog*, [w:] „Katalogi rysunków w zbiorach Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich”, t. I, Wrocław 1960, s. 68-69, poz. 393-400).
- 34 Zapewne chodzi o krakowskiego malarza cechowego Jana Piotra Molitora (zmarłego w 1798 r. w Krakowie), syna osiadłego w Krakowie czeskiego malarza Jana Piotra Molitora (Müllera) (1702-1756), przyjaciela malarza Wojciecha Gutowskiego, nauczyciela Michała Stachowicza (zob. Zuzanna Prószyńska, *Molitor Jan Piotr*, „Słownik Artystów Polskich”, t. V, Warszawa 1993, s. 622).
- 35 Piotr Wroński, malarz krakowski, uczeń Szkoły Sztuk Pięknych w Krakowie, później (w roku szkolnym 1844/1845, 1846/1847, 1848/1849) nauczyciel litografii i perspektywy malarskiej w Szkole Rysunku i Malarstwa przy Instytucie Technicznym w Krakowie (*Materiały do dziejów Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. 1816-1895*, opracowanie Jadwiga Jeleniewska-Slesińska, Władysław Ślesiński i Andrzej Załuski, Wrocław 1959, s. 126), w 1839 r., będąc jeszcze uczniem SSP, wziął udział w Wystawie Wyrobów i Płodów Krajowych w gmachu dawnej Drukarni Akademickiej UJ, wystawiając obraz z postacią Belizariusza (A. N., *O wystawie sztuk pięknych*, „Gazeta Krakowska”, nr 205, z 7 września 1839 r., s. 1), w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie znajduje się 10 prac graficznych tego autora (niektóre w kilku odbitkach): 1. „Widok Kolegium Fizycznego Jagiellońskiego i innych budow akademickich w Krakowie”, litografia piórkiem, pap. żeberkowy, 17,4 x 21,0 [cm]; sygn.: l.d.: „Rysował A. Bakalłowicz”, p.d.: „Rytował Piotr Wroński U.I.T.”, [2 odbitki:] nr inw. MNK III-ryc. 30 277 i 30 788; 2. „Projekt dekoracji sali Jagiellońskiej Uniwersytetu”; litografia kredką, pap., 39,0 x 24,0, sygn.: l.d.: „M. Stachowicz invent.”; p.d.: „In Lith. Sch. Tech.”, (dopisek ołówkiem na rycinie, być może ręką ofiarodawcy, dra W. Lasockiego: „P. Wroński lit”), nr inw. MNK III-ryc. 22 898; 3. „Popiersie kobiety w wieńcu na głowie”, litografia kredką, pap., 34,5 x 22,9, nie sygn. (dopisek ołówkiem na rycinie, być może ręką ofiarodawcy dra W. Lasockiego: „P. Wroński”), nr inw. MNK III-ryc. 11 647; 4. „Portret Piotra Doroszenki”, litografia kredką, pap., 13,0 x 8,2, sygn. p.d.: „P. Wroński”, [trzy odbitki:] nr inw. Ew.III 6951, N.I.6951, N.I.158 522; 5. „Portret Mikołaja Reja”, litografia kredką, pap. 22,7 x 14,0, sygn. l.d.: „Płonczyński rys.”; p.d.: „Wroński lit.”, [dwie odbitki:] nr inw. MNK Ew.III 17 132, N.I.1714; 6. „Portret Stanisława Karnkowskiego”, litografia kredką, 15,0 x 11,7, sygn. p.d.: „P. Wroński”, nr inw. MNK N.I.6367; 7. „Portret Ludwika Kosickiego”, litografia kredką, pap., 48,8 x 32,0, sygn. p.d.: „Litogr Wroński w Krakowie”, [dwie odbitki:] nr inw. MNK N.I.43 531 i N.I.6865; 8. „Portret Jerzego Samuela Bandtke”, litografia kredką, pap. 40,1 x 27,0, nie sygn. (dopisek ołówkiem na rycinie: „Litografował Piotr Wroński próba”), nr inw. MNK N.I.37 608; 9. „Portret Bugajskiej”, litografia kredką, pap., 19,0 x 13,0, sygn. p.d.: „Wroński”, nr inw. MNK N.I.6212; 10. „Portret biskupa Prandoty”, litografia kredką, pap. żeberkowy, 14,0 x 9,4, sygn. l.d.: „Rys. Al. Płonczyński”, p.d.: „Litogr Piotr Wroński w Krakowie” – za udzielenie mi tych informacji serdecznie dziękuję Paniom Krystynie Kulig-Janarek i Lucynie Lencznarowicz z Działu III – Rycin, rysunków i akwarel Muzeum Narodowego w Krakowie.
- 36 Mowa o Instytucie Technicznym w Krakowie, przy którym w latach 1833-1873 funkcjonowała Szkoła Rysunku i Malarstwa, wcześniej Szkoła Sztuk Pięknych przy Uniwersytecie Jagiellońskim.
- 37 Fusieckiemu zapewne chodziło o Michała Rogowskiego (1819-1867), malarza krakowskiego, ucznia Szkoły Sztuk Pięknych w Krakowie, który, podobnie jak wspomniany już Piotr Wroński, debiutował na Wystawie Wyrobów i Płodów Krajowych w gmachu Drukarni Akademickiej UJ w

- Krakowie w 1839 r., gdzie pokazał obraz „Portret Hetmana” (A. N., op. cit.), w 1841 r. namalował obraz Matki Boskiej Różańcowej dla Kaplicy Najświętszej Marii Panny w Bytomiu, w latach 1855-1863 uczestniczył w wystawach krakowskiego TPSP, na których prezentował malarstwo portretowe; jego obraz olejny „Wyrok na Szymona Konarskiego” został sprzedany w 1998 r. w jednym z warszawskich domów aukcyjnych (I. Skąpska-Święcicka, *Początki wystaw artystycznych w Krakowie*, „Rocznik Krakowski”, t. 41, Kraków 1970, s. 36; Emmanuel Swieykowski, *Pamiętnik Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie*, Kraków 1905, s. 135; Sławomir Bołdok, *Malarstwo na aukcjach w Polsce. Ceny 1998-2000*, Warszawa 2001, s. 158).
- 38 BJ, rkps 6984 I: *Notatki Aleksandra Fusieckiego*, k. 1, verso.
- 39 BJ, rkps 6984 I: *Notatki Aleksandra Fusieckiego*, k. 10, recto.
- 40 Wojciech Elias (1814-1904), malarz krakowski, uczeń Szkoły Sztuk Pięknych w Krakowie w latach 1838-1843, nauczyciel rysunków w szkole parafialnej i w szkole początkowej ewangelickiej, w roku szkolnym 1872/1873 nauczyciel rysunku i malarstwa krajoznawstwa w Szkole Rysunku i Malarstwa przy Instytucie Technicznym w Krakowie, malował niemal wyłącznie obrazy religijne do kościołów, głównie w Krakowskim; z kolekcji wilanowskiej w zbiorach Biblioteki Narodowej znajduje się pięć wczesnych jego rysunków („Portret cesarza Napoleona I”, „Św. Honorat”, „Portret Stanisława Karnkowskiego”, „Portret Jacka Augustyna Łopackiego” i „Portret Franciszka Szembeka”).
- 41 BJ, rkps 6984 I, ibidem, k. 41, verso.
- 42 Ur. w 1813 r. uczeń Józefa Brodowskiego w Szkole Sztuk Pięknych w Krakowie (w roku szkolnym 1828/1829 oraz w latach 1836-1839), w pierwszej połowie XIX w. był litografem w Warszawie, później nauczycielem rysunku i kaligrafii w Szkole Powiatowej w Sieradzu, tam też, w ołtarzu głównym kościoła ss. urszulanek, w 1856 r. odnowił obraz zasłonowy przedstawiający św. Stanisława (XVIII w.); rysunek przedstawiający Kozaka obejmującego dziewczynę (sygn. „*Kraków d. 4/2 [1]839 Rybiński*”) znajduje się w zbiorach Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (*Materiały do dziejów...*, op. cit., s. 262; M. Grońska, M. Ochońska, op. cit., s. 254, poz. 1583).
- 43 Zapewne Jan Zieliński, urodzony w 1819 r. (wg *Materiałów do dziejów...*, op. cit., s. 283 – w 1816 r. lub 1820?, 1821? r.) w Krakowie, zmarły w 1846 r. w Rzymie, uczeń Józefa Sonntaga w Liceum Św. Anny w Krakowie, następnie (od 1835 r.) Jana Nepomucena Bizańskiego, Józefa Brodowskiego wreszcie Wojciecha Kornelego Stattlera w krakowskiej Szkole Rysunku i Malarstwa, działający początkowo w Krakowie, następnie (w 1843 r.) w Warszawie, w końcu (od 1845 r.) w Rzymie, malarz portretów, pejzaży i obrazów historycznych (Edward Rastawiecki, *Słownik malarzów Polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej przebywających przez...*, t. III, Warszawa 1857, s. 87-88).
- 44 Nie udało się ustalić, o jakiego malarza chodzi.
- 45 BJ, rkps 6984 I, k. 10, recto.
- 46 Ibidem, k. 9, verso.
- 47 BJ, rkps 5564 IV, t. 1, k. 182-185; datowanie na podstawie informacji znajdującej się w autobiogramie A.W. Fusieckiego, w której kolekcjoner przedstawił się, jako *Sekretarz i Pełnomocnik Xięcia Henryka Lubomirskiego*, a wiadomo, że księżę Henryk Lubomirski z Przeworska, znany mecenas sztuki i kolekcjoner, założyciel Muzeum Książąt Lubomirskich we Lwowie i pierwszy kurator Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, zmarł w 1850 r.
- 48 M. Federowski, *Zbiory polskie. Zbiory graficzne Dominika Witke-Jezewskiego w Głębokiem*, „Ziemia”, nr 31 z 27 lipca 1912 r., s. 500.
- 49 BJ, rkps 5564 IV, t. 1, k. 185.
- 50 Akt, zawarty pomiędzy Ambrozym Grabowskim, zamieszkałym w Krakowie przy ul. Św. Jana w domu pod numerem 483, a Aleksandrem Wojciechem dwojga imion Fusieckim, zamieszkałym w Krakowie przy Rynku Głównym 15, w obecności senatorów Wolnego Miasta Krakowa, Antoniego Krasińskiego i Mikołaja Rzewuskiego, podpisany został w Krakowie w kancelarii notariusza Franciszka Jakubowskiego (BJ, rkps 6929 IV).
- 51 Ibidem.
- 52 Chodzi o dwutomowe opracowanie Ignacego Zagórskiego (1788-1854), zatytułowane *Monety dawnej Polski jakoteż prowincyj i miast do niej niegdy należących, z trzech ostatnich wieków zebrane, uporządkowane i z przywiedzeniem źródeł historycznych opisane przez Ignacego Zagórskiego (z 60 na kamieniu rytymi tablicami) wydane przez Edwarda barona Rastawieckiego*, Warszawa 1845; w latach 1977-1981, staraniem Polskiego Towarzystwa Archeologicznego oraz Wydawnictwa Numizmatycznego, książka doczekała się reprintu.
- 53 Zapis dotyczy albo wydanej w Drukarni Walentego Stefańskiego w Poznaniu w 1843 broszury w dwóch zeszytach Tadeusza Wolańskiego (1785-1865), zatytułowanej *Tadeusza Wolańskiego odkrycie najdawniejszych pomników narodu Polskiego*, albo dwutomowej niemieckojęzycznej książki *Briefe über Slawische Alterthümer, Erste Sammlung: Gnesen 1846, Zweite Sammlung: Gnesen 1847* (w przedmowie do tego wydania, napisanej przez T. Wolańskiego 15 sierpnia 1844 r. na zamku Rybitwy

- koło Pakości w Wielkim Księstwie Poznańskim, zaznaczono, że pochodzi ono z polskojęzycznego wydania książki, jednak K. Estreicher w swojej *Bibliografii* nie notuje takiego wydania).
- 54 Wojciecha Chrzanowskiego (1793-1861) *Wyciągi z celniejszych dzieł o wyższej części sztuki wojkowej przez generała Chrzanowskiego*, Berlin (w księgarni B. Behra) 1844.
- 55 Z Parwiów pochodziła Bogumiła Fusiecka (1822-1910), żona Aleksandra Wojciecha.
- 56 BJ, rkps 6984 I: *Notatki Aleksandra Fusieckiego*, k. 3, recto.
- 57 Ibidem, k. 4, recto.
- 58 G. Schmager, op. cit., s. 239.
- 59 BJ, rkps 5564 IV, t. 1, k. 104.
- 60 Ibidem.
- 61 BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 121.
- 62 BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 8, recto.
- 63 M. Grońska, M. Ochońska, op. cit., s. 143, poz. 893; s. 197, poz. 1251; s. 247, poz. 1536.
- 64 W moim pierwszym doniesieniu o kolekcji Aleksandra z Jurgan vel Aleksandra Wojciecha Fusieckiego (W. Przybyszewski, op. cit.) podałem, że list ten napisany został w Oleszycach; to oczywisty błąd – w grudniu 1838 r. i co najmniej przez trzy kolejne miesiące roku następnego K. W. Kielisiński przebywał jeszcze w Medyce, gdzie – zanim przeniósł się do Oleszyc Działyńskich (w liście datowanym 18 lutego 1839 r. pisał do Fusieckiego: *Tym czasem zabawię w Oleszycach [...] piszcie iako wprzody do Medyki, a iuż mię listy doydą* – BJ, rkps 5694 III) – pełnił obowiązki bibliotekarza księgozbioru Józefa Gwalberata Pawlikowskiego.
- 65 Ibidem.
- 66 Jak dowiadujemy się z kolejnych listów Kielisińskiego do Fusieckiego, artysta nie od razu po przyjeździe do Kórnika zabrał się do wykonywania rycin (*Dotąd nie zrobiłem nic ieszcze; bo ani sobie nie mogę urządzić warsztatu, ani też nie mogłem tego biednego werniksu sporządzić. Musiałem aż do Berlina posłać po ingrendyencye. – Blachy iuż mam i czekam na Was z niemi. Gotuycież mi za nie kilka kawalków czystej miedzi abym miał znowu na czem dłubać* – list z 21 listopada 1840 r., ibidem), zachęcał jednak księgarza i wydawcę do współpracy (*Gdybyście tam mieli w rysunkach waszych widoki jakie dotąd niesztuchowane ani litografowane, tobyście może nie źle zrobili, gdybyście ie tu przywieźli, bobym może co z nich zrobił na blasze, szczególnie z Polski i Litwy. – A i Wam iako księgarzowi możeby to się przydało* – list z 16 grudnia 1840 r., ibidem), wreszcie zawiadamia przyjaciela o wysłanych do niego rycinach (*Naprzód donoszę Wam, iż tam wyprawilem do Was paczkę z rycinami. Posłałem, co mogłem, więcej pošę jak będę mógł. Proszę Was podzielić się sumiennie z p. Teofilem [Żebrowskim], nawet temi rzeczami, których tam tylko ieden będzie exemplarz [...]* – list z 23 marca 1841 r., ibidem) a w kolejnych listach donosi o rozpoczęciu prac nad sztychami bram Krakowa, według własnych rysunków, sporządzonych na podstawie akwarel J. Głogowskiego (*Blachy mi wczora przysłyż z Berlina ładne, iednostajne, będeż więc co robił to robił [...] N[ota] B[ene] iuż iedna blaszka z Bramami, iest gotowa* – list z 4 grudnia 1841 r., ibidem; *Czekając na Wasze rysunki zacząłem dłubać więcej iako myślałem, i iuż z moich rzeczy 9 Tablic się uzbierało. Otóż iest ich spis: 1. Widok zamku [królewskiego na Wawelu] około 1800 r. od strony południowej zza Wisły, in 8°. – 2. Widok [kościół] dawnych WW Świątych. – Widok ratusza na Kazimierzu. Razem in 8° na iednej Tablicy. – 3. Brama Floryańska. – Brama Mikołajska. – 4. Brama Wislna. – Szewska furtka. – 5. Brama Sławkowska. – Brama Solna. – 6. Brama Grodzka. – Brama Skawińska (:na Kazimierzu:). N[ota] B[ene] te bramy wszystkie po 2. [sztuki] na iednej tablicy in 8°, i tak jak były około 1800 r. [...]* – list z 15 grudnia 1841 r., ibidem); potwierdzeniem współpracy rytownika z księgarzem jest zachowany w archiwum Fusieckiego litografowany katalog ofertowy z 1841 r.: *Sztuki Piękne Rys[unkowe] i Rytow[nicze]. Zbiór miedziorytów wykonanych przez K. W. Kielisińskiego: Krajowidoki [poz. 1-59], Portrety [poz. 1-20], Rozmaitości [poz. 1-8]* (BJ, rkps 5564 IV, t. 1, k. 214-217).
- 67 K. Gutowska-Dudek, op. cit., t. 2, poz. 446-473; *Widoki architektoniczne w malarstwie polskim. 1780-1880*, katalog wystawy w Muzeum Narodowym w Warszawie, Warszawa 1964, s. 74-75, poz. 196-201.
- 68 W archiwum Fusieckiego ostatnia karta w dziale „Rytownicy” (BJ, rkps 5528 IV, część 1, k. 75) odnosi się właśnie do tego zespołu rysunków, będących kopiami prac J. Głogowskiego, wykonanymi w 1839 r. przez K. W. Kielisińskiego: *Widoki Baszt niegdyś do koła otaczających Kraków w tym zbiorze się znajdujące są kopią rysunków zdiętych około r. 1802 przez Jerzego Głogowskiego, Krakowianina, Inżyniera i Architekta przy Ces[arsko-] Król[ewskim] Gubernium w Krakowie, który potem przeniósł się do Lwowa i tam w budownictwie urzędował. – Liczba tych dawnych zabytków fortyfikacyi téj niegdyś Stolicy Kraju, gdy te ieszcze wszystkie istniały była większą i przenosiła 40: (Kraków i okolice przez A. Gr. pag 456 [Kraków i jego okolice opisał historycznie Ambroży Grabowski, wyd. 4, nakładem Józefa Cypcera, Kraków 1844]) lecz czyli Głogowski zdiął i narysował widoki wszystkich? czy też reszta ich zaginęła nie ma o tym wiadomości. – Zawsze przecież i to co pozostało dla miłowników rzeczy oyczystych miłą iest pamiątką. – Niektóre z tych baszt ważne były pod względem budownictwa, inne odszczególniały się malowniczymi kształtami. – Zaczęto ie rozbierać i sprzedawać prywatnym na materyał budowłany około r. 1814 i tym sposobem wszystkie*

- z wyjątkiem trzech od północnej strony i wieży bramnej floryanskiej dotąd stojącej z powierzchni ziemi zniknęły.
- 69 BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 8, recto.
- 70 BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 103-110.
- 71 *Katalog portretów osobistości polskich i obcych w Polsce działających*, pod redakcją Hanny Widackiej, t. 3, [w:] „Katalogi Zakładu Zbiorów Ikonograficznych Biblioteki Narodowej”, Warszawa 1992, s. 122, poz. 3218.
- 72 *Głazorys* – jedno z dawniej używanych określeń odpowiadające terminowi *litografia*.
- 73 BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 106.
- 74 BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 4, verso.
- 75 *Katalog portretów...*, op. cit., s. 280, poz. 3837.
- 76 BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 106.
- 77 BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 5, recto.
- 78 *Katalog portretów...*, op. cit., s. 16, poz. 2818.
- 79 BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 106.
- 80 BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 4, recto.
- 81 *Katalog portretów...*, op. cit., t. 1, Warszawa 1990, s. 220, poz. 882.
- 82 BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 107: 56 / *Rafał Czerwiakowski filozof Chirurg i Medi[cyny] D[oktor w Akad[emii] Krakow[skiej] wysłużony professor / Miedzioryt / – / Felix Radwański / 1816 Kraków / podług[ny] w Owalu 1/8 ark[usza] / 1 [zł] 6 [gr]*; w „spisie Kustowskiego” (BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 3, recto): 4. *Czerwiakowski Rafał D[okto]r Medycyny Krak[owskiej] – z czterech wymienionych tu egzemplarzy zachowały się do naszych czasów trzy, rytowane przez F. Radwańskiego, być może wszystkie ze zbiorów Fusieckiego: odbitka próbna, z napisem w ślepym tłoczeniu (nr inw. G. 3029), z napisem zbliżonym do cytowanego (w skrócie) przez A.W. Fusieckiego – RAFAŁ CZERWIAKOWSKI / Filozofii Chirurgii i Medycyny Doktor Nauki / Chirurgiczn[ej] i Położnicz[ej] w Akademii Krakowski[ej] / wysłużony Profes[s]or (nr inw. G. 3027), oraz z faksimile podpisu osoby portretowanej i z odmiennym napisem: *Medycyny, Chirurgii i Filozofii Doktor. / Anatomii, Chirurgii i Położnictwa Pro- / fessor wysłużony w Uniwersytecie Jagiel- / łońskim.* (nr inw. G. 3028).*
- 83 *Katalog portretów...*, op. cit., t. 2, Warszawa 1992, s. 327, poz. 2549.
- 84 BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 107: 61 / *(bez podpisu) Tadeusz Kościuszko / Głazorys / – / Felix Lipnicki na kamieniu / 1836 Kraków / podług[ny] 1/4 ark[usza] / 1 [zł] 15 [gr]*.
- 85 *Katalog portretów...*, op. cit., t. 2, Warszawa 1992, s. 277, poz. 2325; w „spisie Kustowskiego” znajduje się jedynie niezbyt precyzyjny zapis (BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 4, recto): 3. *Konieczpolski Stan[isław] Hetm[an]*.
- 86 BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 108: 82 / *(bez podpisu) Stanisław Konieczpolski / Miedzioryt [sic! – WP] / – / Kajetan Kielisiński / 1837 Medyka / podług[ny] 1/4 ark[usza] / 2 [zł] 15 [gr]*.
- 87 *Katalog portretów...*, op. cit., t. 4, Warszawa 1994, s. 29, poz. 3898; w „spisie Kustowskiego” (BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 5, recto): *Peszka Józef Malarz*.
- 88 BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 109: 91 / *J. Peszka. (professor Malar[stwa] w Krako[wie]) / Miedzioryt Aquatinta / [an] Wojnarowski / Teofil Żebrawski / 1836 Kraków / podług[ny] 1/8 ark[usza] / 2 [zł]*.
- 89 Fusiecki, decydując się na używanie w spisie terminu *głazorys* zamiast *litografia*, konsekwentnie posługuje się również określeniem *rękorys* mając na myśli *rysunek*.
- 90 BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 108, poz. 75.
- 91 Ibidem, poz. 76.
- 92 Ibidem, poz. 77.
- 93 K. Gutowska-Dudek, op. cit., t. 3, s. 186, poz. 1405, il. na s. 184.
- 94 BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 6, recto): „*Sambor Starosta*”.
- 95 K. Gutowska-Dudek, op. cit., passim.
- 96 Elżbieta Kiślak, *Siemieński (Siemiński) Lucjan Hipolit*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. XXXVII, Warszawa-Kraków, 1996-1997, s. 25.
- 97 Niestety, w cytowanym tu biogramie Lucjana Siemieńskiego (E. Kiślak, op. cit., s. 23-28) zabrakło choćby krótkiej wzmianki (np. w oparciu o *Słownik rytoowników polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej pracujących* Edwarda Rastawieckiego, Poznań 1886, s. 265) o podejmowanych przez poetę próbach graficznych.
- 98 Robert Bielecki, *Słownik biograficzny oficerów powstania listopadowego*, t. III, Warszawa 1998, s. 273.
- 99 *Ruiny gotyckiej budowli nad wodą. U dołu z prawej str. sygn.: «Xawery Pawłowski». Tusz, rys. piór., law.; 20,2 x 25,5 [cm] – Inw. g. 5249* (Maria Grońska, Maria Ochońska, op., cit., s. 196, poz. 1249, il. 100).
- 100 Być może ten i inne malowane w podobnej manierze fantazyjne widoki ruin powstały podczas pobytu K. Pawłowskiego w Znojmie (1831/1832), gdzie malarz-amator znalazł się w wyniku internowania go przez Austriaków po upadku powstania listopadowego.
- 101 K. Gutowska-Dudek, op. cit., t. 4, s. 59-60, poz. 1551, il. na s. 59.

- z wyjątkiem trzech od północnej strony i wieży bramnej floryańskiej dotąd stojącej z powierzchni ziemi zniknęły.
- 69 BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 8, recto.
- 70 BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 103-110.
- 71 *Katalog portretów osobistości polskich i obcych w Polsce działających*, pod redakcją Hanny Widackiej, t. 3, [w:] „Katalogi Zakładu Zbiorów Ikonograficznych Biblioteki Narodowej”, Warszawa 1992, s. 122, poz. 3218.
- 72 *Głazorys* – jedno z dawniej używanych określeń odpowiadające terminowi *litografia*.
- 73 BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 106.
- 74 BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 4, verso.
- 75 *Katalog portretów...*, op. cit., s. 280, poz. 3837.
- 76 BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 106.
- 77 BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 5, recto.
- 78 *Katalog portretów...*, op. cit., s. 16, poz. 2818.
- 79 BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 106.
- 80 BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 4, recto.
- 81 *Katalog portretów...*, op. cit., t. 1, Warszawa 1990, s. 220, poz. 882.
- 82 BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 107: 56 / *Rafał Czerwiakowski filozof Chirurg i Medi[cyny] D[oktor w Akad[emii] Krakow[skiej] wysłużony professor / Miedzioryt / – / Felix Radwański / 1816 Kraków / podłuż[ny] w Owalu 1/8 ark[usza] / 1 [zł] 6 [gr]*; w „spisie Kustowskiego” (BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 3, recto): 4. *Czerwiakowski Rafał D[okto]r Medycyny Krak[owskiej] – z czterech wymienionych tu egzemplarzy zachowały się do naszych czasów trzy, rytowane przez F. Radwańskiego, być może wszystkie ze zbiorów Fusieckiego: odbitka próbna, z napisem w ślepym tłoczeniu (nr inw. G. 3029), z napisem zbliżonym do cytowanego (w skrócie) przez A.W. Fusieckiego – RAFAŁ CZERWIAKOWSKI / Filozofii Chirurgii i Medycyny Doktor Nauki / Chirurgicznój i Położniczej w Akademii Krakowskiéj / wysłużony Profefsór (nr inw. G. 3027), oraz z faksimile podpisu osoby portretowanej i z odmiennym napisem: *Medycyny, Chirurgii i Filozofii Doktor. / Anatomii, Chirurgii i Położnictwa Pro- / fefsor wysłużony w Uniwersytecie Jagiel- / lońskim.* (nr inw. G. 3028).*
- 83 *Katalog portretów...*, op. cit., t. 2, Warszawa 1992, s. 327, poz. 2549.
- 84 BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 107: 61 / (bez podpisu) *Tadeusz Kościuszko / Głazorys / – / Felix Lipnicki na kamieniu / 1836 Kraków / podłuż[ny] 1/4 ark[usza] / 1 [zł] 15 [gr]*.
- 85 *Katalog portretów...*, op. cit., t. 2, Warszawa 1992, s. 277, poz. 2325; w „spisie Kustowskiego” znajduje się jedynie niezbyt precyzyjny zapis (BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 4, recto): 3. *Konieczpolski Stan[isław] Hetm[an]*.
- 86 BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 108: 82 / (bez podpisu) *Stanisław Konieczpolski / Miedzioryt [sic! – WP] / – / Kajetan Kielisiński / 1837 Medyka / podłuż[ny] 1/4 ark[usza] / 2 [zł] 15 [gr]*.
- 87 *Katalog portretów...*, op. cit., t. 4, Warszawa 1994, s. 29, poz. 3898; w „spisie Kustowskiego” (BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 5, recto): *Peszka Józef Malarz*.
- 88 BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 109: 91 / *J. Peszka. (professor Malar[stwa] w Krako[wie]) / Miedzioryt Aquatinta] / [an] Wojnarowski / Teofil Żebrawski / 1836 Kraków / podłuż[ny] 1/8 ark[usza] / 2 [zł]*.
- 89 Fusiecki, decydując się na używanie w spisie terminu *glazorys* zamiast *litografia*, konsekwentnie posługuje się również określeniem *rękorys* mając na myśli *rysunek*.
- 90 BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 108, poz. 75.
- 91 Ibidem, poz. 76.
- 92 Ibidem, poz. 77.
- 93 K. Gutowska-Dudek, op. cit., t. 3, s. 186, poz. 1405, il. na s. 184.
- 94 BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 6, recto): „*Sambor Starosta*”.
- 95 K. Gutowska-Dudek, op. cit., passim.
- 96 Elżbieta Kiślak, *Siemieński (Siemiński) Lucjan Hipolit*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. XXXVII, Warszawa-Kraków, 1996-1997, s. 25.
- 97 Niestety, w cytowanym tu biogramie Lucjana Siemieńskiego (E. Kiślak, op. cit., s. 23-28) zabrakło choćby krótkiej wzmianki (np. w oparciu o *Słownik rytmowników polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej pracujących* Edwarda Rastawieckiego, Poznań 1886, s. 265) o podejmowanych przez poetę próbach graficznych.
- 98 Robert Bielecki, *Słownik biograficzny oficerów powstania listopadowego*, t. III, Warszawa 1998, s. 273.
- 99 *Ruiny gotyckiej budowli nad wodą. U dołu z prawej str. sygn.: «Xawery Pawłowski». Tusz, rys. piór., law.; 20,2 x 25,5 [cm] – Inw. g. 5249* (Maria Grońska, Maria Ochońska, op., cit., s. 196, poz. 1249, il. 100).
- 100 Być może ten i inne malowane w podobnej manierze fantazyjne widoki ruin powstały podczas pobytu K. Pawłowskiego w Znojmie (1831/1832), gdzie malarz-amator znalazł się w wyniku internowania go przez Austriaków po upadku powstania listopadowego.
- 101 K. Gutowska-Dudek, op. cit., t. 4, s. 59-60, poz. 1551, il. na s. 59.

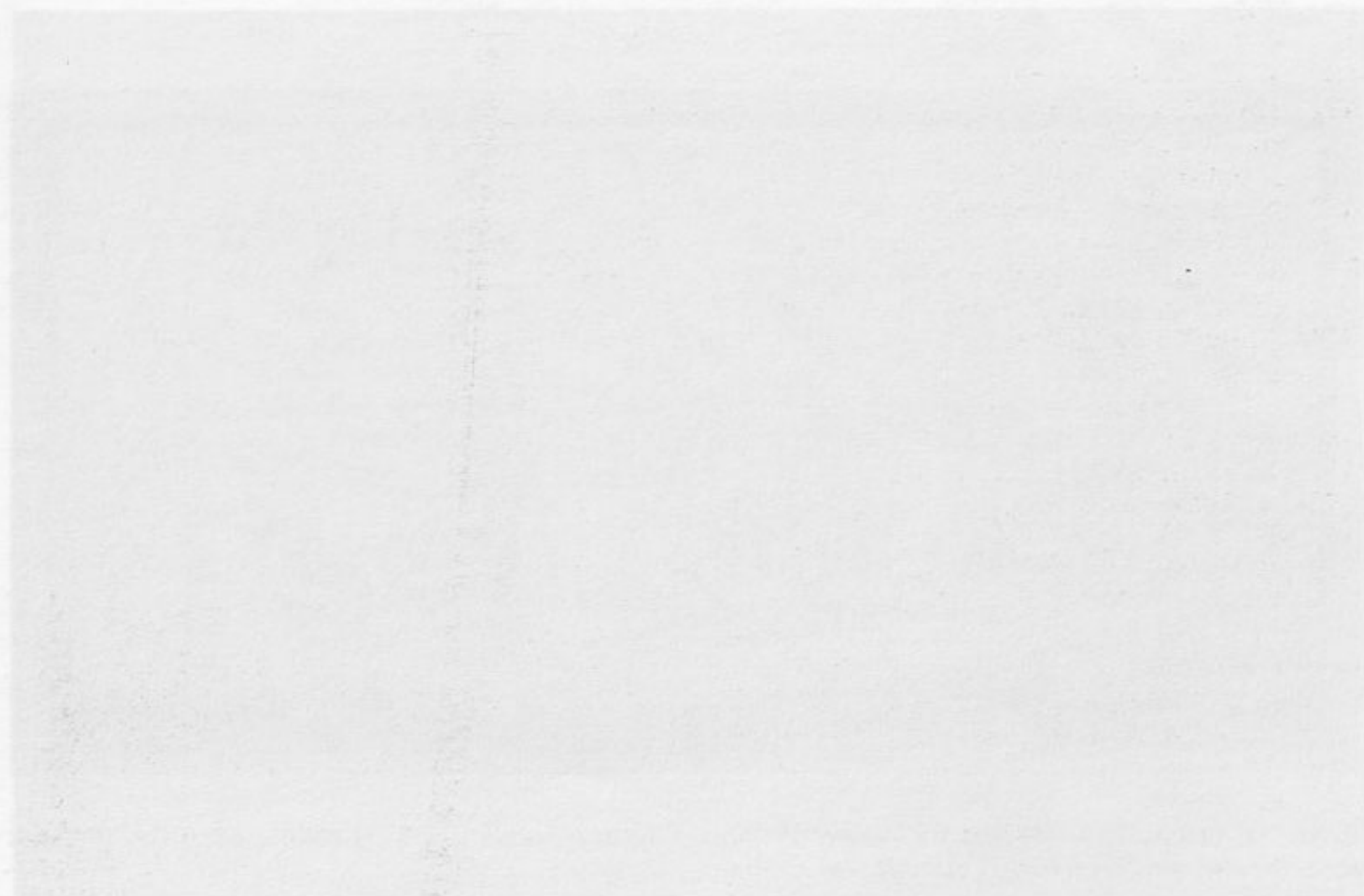
- 102 W materiałach po A.W. Fusieckim zachowały się m.in. jego dwa odręczne zestawienia dotyczące prac Teofila Mielcarzewicza i Józefa Mielcarzewicza (1782?-1831), ojca poprzedniego; pierwsze ujmuje: 29 litografii, 31 portretów szkicowanych na kamieniu podmalowanych czerwoną kredą, 17 wykończonych do *Przyjaciela Ludu* [i] 20 sztychów na miedzi przez Józefa (Ojca) [razem] 97 [prac] (BJ, rkps 5528 IV, część 1, k. 39), drugie, pod nazwą *Konsygnacya Ogółowa Zbioru Rycin znajdujących się u Aleksandra Fusieckiego a danych przez tegoż*, przy nazwisku obu artystów wyszczególnia 20 miedziorytów, 29 gładzorysów, 48 rękorysów, ogółem 97 [prac] (ibidem, k. 133); dla porównania katalog K. Gutowskiej-Dudek obejmuje jeden rysunek Józefa Mielcarzewicza (op. cit., t. 2, s. 96, poz. 635, il. na s. 95) i 49 rysunków Teofila Mielcarzewicza, w tym 20 z opisem: *Oł[ówek], na odwrocie kredka brązowa, litograficzna* (ibidem, s. 96-106, il. na s. 95, 98, 100-102, 104-106).
- 103 Błędnie podany w katalogu rycin i rysunków z kolekcji wilanowskiej, w opisie „Portretu Wojciecha Bogusławskiego”, inicjał imienia „W.” przy nazwisku malarza „Rogowski” (K. Gutowska-Dudek, op. cit., t. 3, s. 126, poz. 1256) jest konsekwencją niewłaściwego odczytania (już podczas prac prowadzonych nad inwentarzem kolekcji ok. 1932 r.) znajdującego się na odwrotnej stronie tego wizerunku oznaczenia atramentem: *W. Bogusławski W. Rogowskiego*, zamiast: *W. Bogusławski M. Rogowskiego*; napis ten sporządził A.W. Fusiecki.
- 104 „Portret Bogdana Zenobiego Chmielnickiego”, 1835, rysunek ołówkiem, nr inw. I. Rys. 277 i „Herb Wieniawa”, 1838, rysunek piórkiem, nr inw. I. Rys. 234 (K. Gutowska-Dudek, op. cit., t. 3, s. 194, poz. 1427 i 1428, il.).
- 105 BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 8, recto.
- 106 Ibidem.
- 107 Ibidem; nieco materiałów dotyczących życia i twórczości tego artysty znajduje się także w zgromadzonym w Bibliotece Jagiellońskiej archiwum Fusieckiego (jest tam m.in. paszport na wyjazd do Wiednia, wystawiony w Krakowie 21 grudnia 1837 r. na nazwisko malarza i jego żony Klementyny – BJ, rkps 5528 IV, część 1, k. 40); zarówno one, jak i młodzieńcze prace W. K. Stattlera obecne w kolekcji A.W. Fusieckiego, świadczą o dobrych stosunkach łączących zbieracza i artystę.
- 108 Ibidem.
- 109 Ibidem, k. 7, recto.
- 110 Ibidem.
- 111 Ibidem.
- 112 Ibidem, k. 10, recto.
- 113 Ibidem, k. 10, verso.
- 114 Ibidem; wszystkie te prace zachowały się w zbiorach Biblioteki Narodowej – dwie wczesne akwaforty z wyobrażeniem uwięzowanego do słupa psa, sygn.: *Lucyan d. 15 Czer.* (nr inw. G. 23927, nr inw. G. 23928), akwaforta „Arab na koniu”, sygn.: *Lucien f[ecit] 1836* (nr inw. G. 23929) i akwaforta „Rzeź galicyjska 1846 roku” (wg medalu wybitego w 1846 r. w Paryżu), sygn.: *L. 1848* (nr inw. G. 23926).
- 115 Ibidem; w zbiorach Biblioteki Narodowej znajduje się obecnie 9 akwafort i jedna litografia wykonane przez tego rytownika oraz dwie akwaforty przypisywane T. Żebrowskiemu: akwaforty – „Zamek w Golubiu nad Drwęcą od strony południowej” (nr inw. G. 23922), „Szcątki zamku w Kownie” (nr inw. 23923), „Rozwaliny zamku Ossolin w województwie Sandomierskim” (nr inw. 23924), „Portret Józefa Peszki” (nr inw. 3351), „Portret Elżbiety Drużbackiej” (nr inw. 3040), „Mężczyzna w stroju krakowskim” (nr inw. 23917), „Postać kobieca w trumnie” (nr inw. 23916), „Plan bitwy pod Maciejowicami w 1794 r.” (nr inw. 23920), „Plan bitwy pod Szczekocinami w 1794 r.” (nr inw. 23921), litografia – „Rozwaliny zamku w Iłży” (nr inw. 23925) oraz przypisywane Żebrowskiemu (ze znakiem zapytania) dwa szkice głów męskich w akwafortcie (nr inw. 23918 i nr inw. 23919); w zespole tym zachowały się zapewne wszystkie ryciny odnotowane w „spisie Kustowskiego”.
- 116 Ibidem.
- 117 Poza pracami Mielcarzewiczów wymienione tam zostały: *Chodowieckiego D[aniela] i podług Niego – 426 miedziorytów, Żebrowskiego Teofila – 4 miedzioryty, 5 gładzorysów, ogółem 9 [prac], Siemieńskiego Lucjana – 4 miedzioryty, Hadziewicza Rafała – 7 miedziorytów, 3 rękorysy, ogółem 10 [prac], Płoński[ego] M[ichała] – 10 miedziorytów* (BJ, rkps 5528 IV, część 1, k. 133).
- 118 M. in. w odręcznej notatce, datowanej 16 sierpnia 1849 r., z uwagą „uporządkowane”, w której wymienia: *Rafała Hadziewicza – 10 sztuk [prac] na kartonach, [wśród nich] są 3 ręczne – reszta na blasze, Teofil[a] Żebrowski[ego] – 9 na kartonach, Lucyan[a] Siemieński[ego] – 4 na kartonach* (ibidem, k. 112).
- 119 Por. Alberto Rizzi, *Canaletto w Warszawie*, Warszawa 2006, s. 168-171, poz. 48; Ewa Łomnicka-Żakowska, *Grafika polska XVIII wieku. Rytownicy polscy i w Polsce działający*, Warszawa 2008, s. 32-33, poz. 7.
- 120 Por. ibidem, s. 166-167, poz. 47 (jako: *Krakowskie Przedmieście od strony kolumny Zygmunta*); ibidem, s. 33, poz. 8.
- 121 BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 1, recto.

wybór tła (Koloseum) był wyborem świadomym – zabytkową budowlą zachwycał się i poeta, i jego przyszła żona, która nie kryła tego zachwytu przed nikim, przeciwnie, mówiła o tym wokół i pisała w listach z Rzymu do stryjenki Zofii z Branickich Potockiej (23 grudnia 1842 r.): [...] *pośród ruin lubię tę, która jest najpiękniejszą, najwspanialszą ze wszystkich ruin – Koloseum. [...] jego widok jest pocieszeniem dla duszy, jego głos bardziej imponujący od samej (bazyliki) św. Piotra.* (Listy Elizy..., ibidem, s. 175) i do siostry stryjecznej Aleksandry Potockiej (25 marca 1843 r.): *Koloseum jest zawsze piękne, ale wieczorem powiększa się jeszcze i staje się ogromne i niewyraźne w kształtach. Część łuków skąpana w srebrnym świetle księżycy tworzy fantastyczne załamania, skrzyżowania i połączenia, pozostałe łuki odcinają się mgliście i niewyraźnie w cieniu drugiej części budowli. Rosnące wśród kamieni liście, trawa, ciernie i kwiaty poruszają się łagodnie i wydaje się, że płyną wokół murów, niebo błyszczący od gwiazd; czasem lekka chmura zasłania księżyc i rzuca przelotny cień na ten magiczny obraz. Na arenie stoi nieruchomo drewniany krzyż z rozpiętymi ramionami, nadając całości jakiś nieokreślony charakter powagi, głębi, świętości i spokoju, O tak, kocham Koloseum!* (Listy Elizy..., ibidem, s. 181).

- 140 Prawdopodobny, ponieważ przy próbie ustalenia proveniencji rysunków J. S. Kurowskiego w zbiorze A.W. Fusieckiego nie można odrzucić i takiej ewentualności, że zostały one nabyte przez kolekcjonera nieco wcześniej za pośrednictwem jakichś innych, nieznanym nam osób.
- 141 Ibidem, k. 8, recto.
- 142 K. Gutowska-Dudek, op. cit., t. 2, s. 72, poz. 585, il. na s. 72.
- 143 BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 7, verso.
- 144 K. Gutowska-Dudek, op. cit., t. 3, s. 128, poz. 1262, il. na s. 128.
- 145 BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 8, recto; w tym wypadku należałoby także rozstrzygnąć pisownię nazwiska: R u s z c z k i e w i c z, czy może R u s z k i e w i c z (?), o Ruszczkiewiczu bowiem, poza dopiskiem na odwrocie wskazanego tu rysunku, powtórzonym w „spisie Kustowskiego”, nie mamy żadnej innej informacji, natomiast Jan Ruszkiewicz, ur. w 1804 lub 1805 r., uczeń Józefa Peszki w Szkole Sztuk Pięknych w Krakowie (w latach 1824-1831, z przerwą w roku szkolnym 1829/1830) wymieniony został w *Materiałach do dziejów...* (op. cit., s. 262) – autorem owego „Pejzażu górskiego” byłby zatem Jan Ruszkiewicz (Ruszczkiewicz?), wtedy jeszcze uczeń drugiego roku SSP w Krakowie.
- 146 Ibidem, k. 7, verso.
- 147 K. Gutowska-Dudek, op. cit., t. 4, s. 20, poz. 1477, il. na s. 24.
- 148 BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 8, recto.
- 149 K. Gutowska-Dudek, op. cit., t. 4, s. 204, poz. 1946, il. na s. 206.
- 150 Obraz, namalowany z inspiracji Adama Mickiewicza, od 1886 r., jako dar Ludwika i Anny Helclów znajduje się w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie (zob. Halina Blak, Barbara Małkiewicz, Elżbieta Wojtałowa, *Malarstwo polskie XIX wieku*, [w:] *Katalogi Zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie. Nowa seria*, Kraków 2001, s. 340, poz. 944).
- 151 K. Gutowska-Dudek, op. cit., t. 3, s. 208, poz. 1461, il.
- 152 Dokładna data wykonania rysunku znana jest dzięki sporządzonemu, bez wątpienia przez samego artystę (u dołu, na szkicowo potraktowanym torsie portretowanego), zapisowi, z którego wynika, że było to właśnie 9 lipca 1831 r., a nawet więcej: w sobotę po obiedzie (ibidem).
- 153 Nie można bowiem uznać za rzetelnie odbyte studia malarskie czy rysunkowe krótkiego epizodu w jego życiu, jakim było zapisanie się dziewiętnastoletniego młodzieńca w roku szkolnym 1819/1820 na naukę w Szkole Sztuk Pięknych w Krakowie u profesora Józefa Peszki (*Materiały do dziejów...*, op. cit., s. 283; z błędną pisownią nazwiska: „Żebracki”).
- 154 K. Wł. Wójcicki, *Wojciech Korneli Stattler. (Wspomnienie pośmiertne)*, „Kłosy”, nr 544 z dnia 2 grudnia 1875 r., s. 364.
- 155 K. Gutowska-Dudek, op. cit., t. 1, s. 10.
- 156 Zob. przypis 137.
- 157 E. Skierkowska, op. cit., s. 104.
- 158 K. Gutowska-Dudek, op. cit., t. 2, s. 132, poz. 728, il. na s. 135.
- 159 BN, Zbiory Specjalne, rkps, akc. 2189/70, k. 8, recto.
- 160 W katalogu ofertowym firmy A.W. Fusieckiego (zob. przypis 23), pod poz. 75 opisany został *Widok kościoła XX Trynitarzy w Teofilpolu czyli Czołpańskim Kamieniu na Wołyniu, malowany tuszem 1741 przez Franciszka Placidi (zięcia malarza krak[owskiego] Andrzeja Radwańskiego)*; obecnie, z datowaniem między 1742 a 1743, w zbiorach Biblioteki Kórnickiej PAN w Kórniku (zob. A. Bernatowicz, *Placidi Francesco*, [w:] „Słownik Artystów Polskich”, t. VII, Warszawa 2003, s. 263).
- 161 K. Gutowska-Dudek, op. cit., t. 2, s. 197, poz. 911, il.
- 162 Choć sam do tego się nie przyznawał (zob. cytaty w końcowej części artykułu oraz związany z nim przypis 173).
- 163 Ambroży Grabowski, *Ojczyste spominki w pismach do dziejów dawnej Polski. Diaryusze, Relacje, Pamiętniki it.p. służyć mogące do objaśnienia dziejów krajowych: tudzież listy historyczne do panowania*

- królów Jana Kazimiérza i Michała Korybuta oraz listy Jana Sobieskiego marszałka i wielkiego hetmana koronnego z rękopisów zebrane przez..., t. I, Kraków 1845, s. 252.
- 164 Ambroży Grabowski, *Dawne zabytki miasta Krakowa. Przypomnienia przeszłości o niektórych starożytnych zwyczajach mies[z]czan krakowskich, o bramach, basztach i wszelakich téj niegdyś stolicy kraju obronach [.] z dodatkiem różnych do dziedziny pamiątek należących wiadomości. Z rękopisów zebrał i ogłosił...*, Kraków 1850, s. 162-163.
- 165 To z tego okresu pochodzi wiele spisów, luźnych notatek i opracowań sporządzonych przez A.W. Fusieckiego, zachowanych w Bibliotece Jagiellońskiej; niektóre z nich z uwagami: 16/8 1849 uporządkowane: [...] (BJ, rkps 5528 IV, część 2, k. 112), *Listy K. W. Kielisińskiego 1838-1844. Ułożone podług datt – mogące służyć jako materiał do Jego życiorysu. Zmarł 184[?]. 6/11 1849 [podpis A.W. Fusieckiego]* (BJ, rkps 5694 III).
- 166 A. Grabowski, *Ojczyście spominki...*, op. cit.
- 167 A. Grabowski, *Dawne zabytki...*, op. cit., s. 163.
- 168 *Wspomnienia Ambrożego Grabowskiego wydał Stanisław Estreicher*, Kraków 1909.
- 169 Ibidem, s. 47-48.
- 170 Prawidłowo: „Portret Tekli Bierkowskiej” (zob. K. Gutowska-Dudek, op. cit., t. 2, s. 10, poz. 418, il. na s. 9).
- 171 E. Skierkowska, op. cit., s. 107.
- 172 Ibidem.
- 173 Ibidem, s. 108.
- 174 BJ, rkps 5564 IV, t. 1, k. 185.
- 175 W zgromadzonych w Dziale Rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej materiałach po A.W. Fusieckim znajduje się m.in. świadczący o tym niezwykle interesujący *Katalog I Obrazów i Rysunków po ś.p. Józefie Brodowskim Profesorze wyśtużonym Akademii Malarzkiej przy Uniwersytecie Jagiellońskim pozostałych, z odręcznym dopiskiem Fusieckiego na stronie tytułowej: Katalog niniejszy oryginalnie ręką moją spisany znajduje się u syna s.p. Józefa Brodowskiego – ten na życzenie moje – przepisany z mego, przez Edwarda Gutkowskiego. Kraków dnia 8 sierpnia 1856 roku* (BJ, rkps 5528 IV, część 1, k. 20-31).
- 176 BJ, rkps. 6984 I: *Notatki Aleksandra Fusieckiego*, k. 27, verso.
- 177 BJ, nr inw. 224649 V RARA; klepsydra, z pozbawioną dekoracji czarną ramką o szerokości 21 mm i z umieszczonym nad tekstem krzyżem, ma wymiary 222 x 288 mm i jest częściowo uszkodzona; na dole napis: *Wytłoczono u Ż[egoty] J[akuba] Wywiatkowskiego. – 1862 r.*

Ł. Jan Nepomucen Glowacki. Wzrost z zamku Piłkowskiego Skalski, 1824. Rysunek tuszem, gęstością i słabością, w zbiorach Biblioteki Narodowej

1. Pieczętka własnościowa Aleksandra z Jurgan na odwrocie rysunku nieznanego autora „Widok świątyni Sybilli w Puławach”, ok. 1815, w zbiorach Biblioteki Narodowej

2. Michał Stachowicz, „Wjazd na Wawel biskupa Kajetana Sołtyka w 1759 roku”, ok. 1814, rysunek tuszem, w zbiorach Biblioteki Narodowej

3. Franciszek Smuglewicz, „Sejm w Wiślicy”, przed 1807, rysunek tuszem, w zbiorach Biblioteki Narodowej

4. Jan Nepomucen Głowacki, „Widok zamku Pieskowa Skała”, 1824, rysunek tuszem, gwaszem i akwarelą, w zbiorach Biblioteki Narodowej

Spis
Wizerunkow (Portretow)
zawieszonych się w zbiorze muzeum
pocztkowym b. 2 1832 z. 1839.
zbiorem w Krakowie

Aleksander Jurgan

Oddział 2°
Teka II° litera b.

5-6. Spis portretów z kolekcji A. W. Fusieckiego, uzbieranych w latach 1832-1839 w Krakowie, sporządzony przez niego samego - fragment karty tytułowej z podpisem Aleksander z Jurgan (5) i przykładowa karta spisu (6), po 1839, rękopis, w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej

Liśca liczba	Liśca na Teka	Liśca na Teka	Napis na Rycinie w Skrocinie	Przeci Roboty	Prze rownie Prze rownie	Prze rownie Prze rownie	Prze rownie Prze rownie	Prze rownie Prze rownie	Prze rownie Prze rownie	Prze rownie Prze rownie	
69.			Marya Leszczyńska	Główny	Grinicki		Krakow	1781	portret	1/2 Arsy	15.
70.			J. Kosciuszko.	Główny		Kielnicki	Krakow	1781	portret	1/2 Arsy	1.
71.			Stanisław August Nes in Actuum vice L. 18.	Między		Briancor	Warsaw	1781	portret	1/2 Arsy	2.
72.			Stanisław Augustus Po niatowski	Między			Krakow	1785	portret	1/2 Arsy	1.
73.			Antoni Loub. malarz w Szwajc.	Między		Krakow	1837	portret	1/2 Arsy	2.	
74.			Adam Mikiewicz poeta Romantyczny w. 1794.	Główny	Jan Kipi Briancor		Krakow	1839	portret	1/2 Arsy	15.
75.			Paweł z Przemiankowa Biskup Krak.	Biskup	Jan Sopio Wajnarowski		Krakow	1839	portret	1/2 Arsy	4.
76.			Wszchor wojewoda.	Biskup	Jan Sopio Wajnarowski		Krakow	1839	portret	1/2 Arsy	4.
77.			Sambor starosta	Biskup	Jan Sopio Wajnarowski		Krakow	1839	portret	1/2 Arsy	4.
78.			Andreas Kirupinski sul Jubel Siegel Conitarius	Między		Krakow	1839	portret	1/2 Arsy	15.	
79.			Stanisław August Pociu towski	Między		Krakow	1839	portret	1/2 Arsy	3.	
80.			L'Journal Madalinski 1794	Między				1839	portret	1/2 Arsy	3.
81.			J. Hugo Kottotay.	Między		Krakow	1839	portret	1/2 Arsy	2.	
82.			Stanisław Koniepcowski	Między		Krakow	1839	portret	1/2 Arsy	2.	
83.			Przemysław Korsak.	Między		Krakow	1839	portret	1/2 Arsy	3.	
84.			Kosciuszko. (wzrost na katedrze)	Między		Krakow	1839	portret	1/2 Arsy	2.	
85.			J. Kosciuszko.	Główny	Jan Kipi Briancor		Krakow	1839	portret	1/2 Arsy	2.

7. Kajetan Wincenty Kielisiński, „Ekslibris Aleksandra Wojciecha Fusieckiego”, 1839, akwaforta

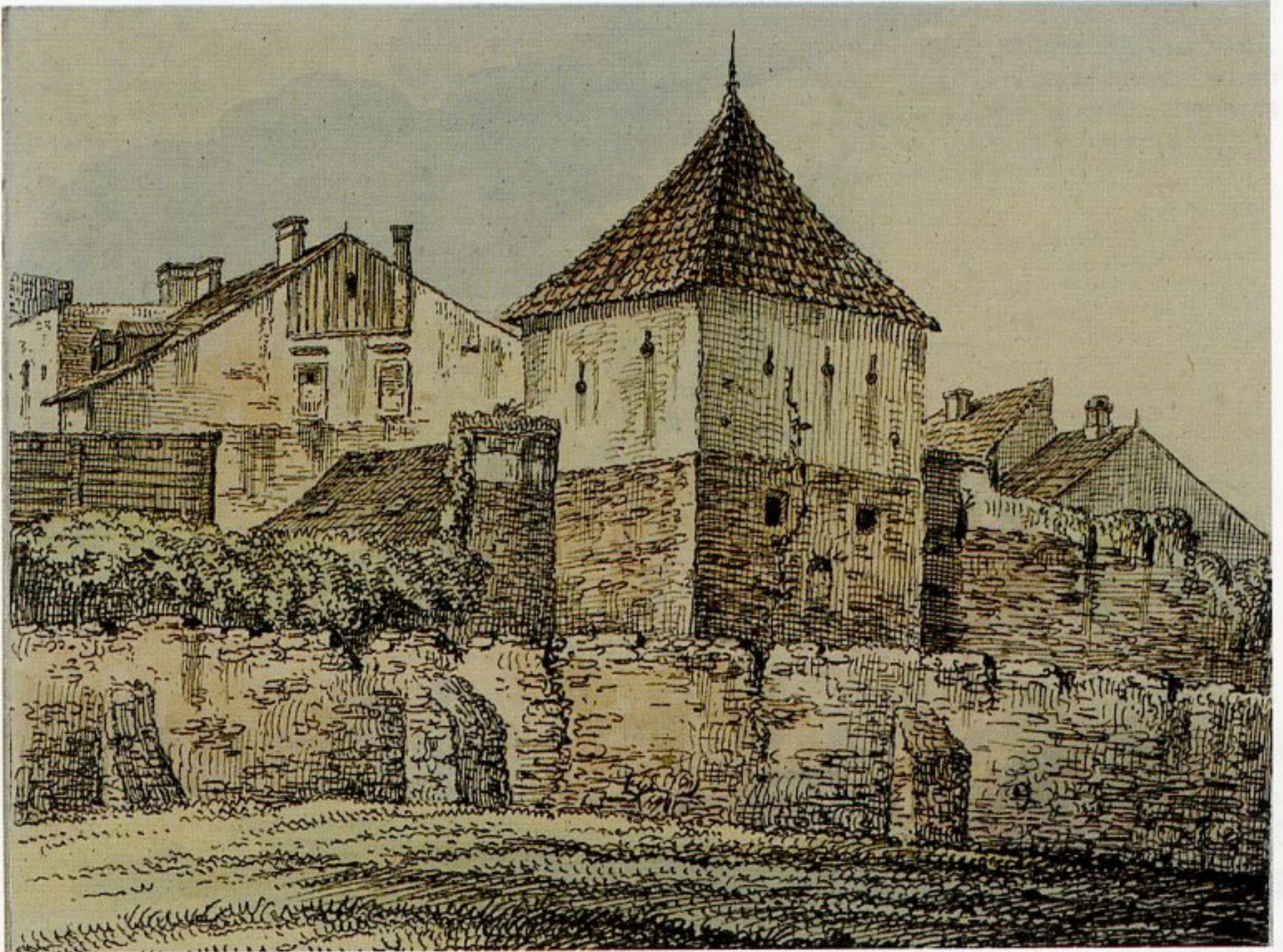
Biblioteka moja wy-
koroważ licząc 3764.
tomów - oddziałem J.W.
H. Adamowi Potockiemu
za summy 12000 złp.
Duplikaty posywanem
pojedynczo - reszcie za
gotowki - reszcie w za-
mian & a inna dzieła -
Aleksander z Jurgan

8. Fragment sporządzonego przez Aleksandra Wojciecha Fusieckiego spisu książek z podpisem Aleksander z Jurgan, po 1850, rękopis, w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej

9. Spis Widoki - Krajobrazy - Rysunki ręczne z kolekcji A. W. Fusieckiego, sporządzony przez niego samego, ok. 1849, rękopis, w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej

Widoki - krajobrazy - Rysunki ręczne

1. Krasnośląskie w Katowicach - 42 rysunki ręczne z 1849	21. Pogalen - widok południowy - 42 kolorami
2. Włocławek - 42 rysunki ręczne z 1849	22. Pogalen - widok północny - 42 kolorami
3. Włocławek - 42 rysunki ręczne z 1849	23. Kobyłka - widok - 42 rysunki ręczne - 1849 pauz. 1849 - 1850 - 42 kolorami
4. Puławy - 42 rysunki ręczne z 1849	24. Stary - widok - 42 rysunki ręczne - 1849 pauz. 1849 - 1850 - 42 kolorami
5. Puławy - 42 rysunki ręczne z 1849	25. Białobrzegi - widok - 42 rysunki ręczne - 1849 pauz. 1849 - 1850 - 42 kolorami
6. Puławy - 42 rysunki ręczne z 1849	26. Białobrzegi - widok - 42 rysunki ręczne - 1849 pauz. 1849 - 1850 - 42 kolorami
7. Krasnośląskie w Katowicach - 42 rysunki ręczne z 1849	27. Krasnośląskie w Katowicach - 42 rysunki ręczne z 1849
8. Puławy - 42 rysunki ręczne z 1849	28. Krasnośląskie w Katowicach - 42 rysunki ręczne z 1849
9. Włocławek - 42 rysunki ręczne z 1849	29. Puławy - 42 rysunki ręczne z 1849
10. Puławy - 42 rysunki ręczne z 1849	30. Puławy - 42 rysunki ręczne z 1849
11. Puławy - 42 rysunki ręczne z 1849	
12. Puławy - 42 rysunki ręczne z 1849	
13. Puławy - 42 rysunki ręczne z 1849	
14. Puławy - 42 rysunki ręczne z 1849	
15. Puławy - 42 rysunki ręczne z 1849	
16. Puławy - 42 rysunki ręczne z 1849	
17. Puławy - 42 rysunki ręczne z 1849	
18. Puławy - 42 rysunki ręczne z 1849	
19. Puławy - 42 rysunki ręczne z 1849	
20. Puławy - 42 rysunki ręczne z 1849	

10. Kajetan Wincenty Kielisiński, „Baszta Kaletników”, 1839, rysunek tuszem, gwaszem i akwarelą, w zbiorach Biblioteki Narodowej

11. Feliks Lipnicki, „Portret Tadeusza Kościuszki”, 1836, litografia, w zbiorach Biblioteki Narodowej

12. Kajetan Wincenty Kielisiński, „Portret Stanisława Koniecpolskiego”, 1837, akwaforta, w zbiorach Biblioteki Narodowej

13. Teofil Żebrawski, „Portret Józefa Peszki”, 1836, akwatinta, w zbiorach Biblioteki Narodowej

14. Jan Kanty Wojnarowski, „Portret starosty Sambora”, 1839, rysunek sepią, w zbiorach Biblioteki Narodowej

15. Michał Rogowski, „Portret Wojciecha Bogusławskiego”, przed 1849, olej, gwasz na papierze, w zbiorach Biblioteki Narodowej

16. Piotr Wroński, „Portret arcybiskupa Stanisława Karnkowskiego”, 1842, rysunek ołówkiem, w zbiorach Biblioteki Narodowej

17. Wojciech Elias, „Portret cesarza Napoleona I”, 1836, rysunek tuszem, w zbiorach Biblioteki Narodowej

18. Teofil Mielcarzewicz, „Kosynier”, 1831, rysunek tuszem, w zbiorach Biblioteki Narodowej

19. Lucjan Siemieński, „Rzeź galicyjska 1846 roku”, 1848, akwaforta, w zbiorach Biblioteki Narodowej

20. Romeyn de Hooghe, „Bitwa pod Chocimem w 1673 r.” (fragment), 1674, akwaforta i miedzioryt, w zbiorach Biblioteki Narodowej

21. Antoni Lange, „Pałac w Przeworsku”, ok. 1825, rysunek akwarelą, w zbiorach Biblioteki Narodowej

22. Józef Szymon Kurowski, „Portret Zygmunta Krasieńskiego”, 1843, rysunek tuszem, w zbiorach Biblioteki Narodowej

23. Marcin Kuśmierski, „Obóz żołnierski z czasów powstania listopadowego”, 1831, rysunek tuszem, w zbiorach Biblioteki Narodowej

24. Franciszek Ksawery Lampi (?), „Kobieta jadąca na mule”, przed 1849, rysunek tuszem i akwarelą, w zbiorach Biblioteki Narodowej

25. Wojciech Korneli Stattler (?), „Portret Teofila Żebrawskiego”, 1831, rysunek kredką, w zbiorach Biblioteki Narodowej

26. Jan Chryzostom Proszowski, „Wskrzeszenie Piotrowina”, 1649, rysunek tuszem, sepią, lawowany w tonie szarym, brunatnym, rozjaśniony bielą, w zbiorach Biblioteki Narodowej

